

15 DANA

Nastavak sa 1. strane

Mi smo ovu zaboravnost zamerili poslovođama. Međutim, možda tu i nismo u pravu, možda oni i ne treba da snose svu krivicu. Zašto bi poslovođe beogradskih knjižara morale da prate kulturna zbivanja našeg grada? Ali možda neko u celoj izdavačkoj kući »Prosvete« ipak zna da su Gluševiću nagrađenu knjigu baš oni izdali, i da je ta nagrada na neki način priznanje i samom izdavaču. Ili bi bar tako trebalo da bude. I na kraju, znamo to iz iskustva, »Prosveta« nije uvek zaboravna.

POLA ISTINE

OVIH DANA ČITAVA jugoslovenska štampa opširno se bavila problemima socijalnog osiguranja i deficitima koje ono iz meseca u mesec pokazuje. Prema nekim predviđanjima, do kraja godine deficit službe socijalnog osiguranja iznosiće oko milijardu novih dinara, a zasad nema načina da se ti deficitni popune. Načini koji se preporučuju jesu kresanja prava osiguranih, smanjenje broja besplatnih intervencija, smanjenje broja neopravdanih bolovanja itd. Unutrašnje rezerve traže se, dakle, svuda — sem u samom aparatu socijalnog osiguranja. Sve to što se navodi neosporno je tačno, ali sve što je navedeno nije cela istina nego samo njen deo. Prave unutrašnje rezerve Zavoda za socijalno osiguranje ne nalaze se ni u povećanju cena lekarskih usluga, ni u ukidanju povlastica osigurancima, nego u smanjenju birokratskog aparata, jer je poznato da zavodi za socijalno osiguranje imaju jednu od najglomaznijih, ako ne i najglomazniju, administraciju u zemlji. U čitavom nizu slučajeva administrativci su nagrađeni bolje od neposrednih proizvođača (lekara, socijalnih radnika, medicinskih osoblja). Uprkos deficitu do pre nekoliko meseci gotovo svi zavodi za socijalno osiguranje u našoj zemlji delili su visokove para koje, sada, nemaju, a do pre neku godinu u reprezentativne zgrade zavoda za socijalno osiguranje bacale su se milijarde i milijarde da ih ne bi uzeo neko drugi.

Trebalo bi možda tu potražiti, između ostalog, razloge i uzroke očajnog stanja u kome se sada nalaze službe socijalnog osiguranja i možda čak postaviti pitanje konkretne odgovornosti onih koji su do takve situacije doveli svojim rasipničkim poslovanjem u minulim godinama.

PROKOCKANE KOCKARNICE

PREMA INFORMACIJAMA objavljene u dnevnoj štampi vode se diskusije o tome da li kockarnice, kojih u našoj zemlji ima sve više i više, treba zatvoriti, iako je bilo potrebno da se u vodile diskusije kada su otvarane. Kockarnice su, tvrde izveštači dnevnih listova, na osnovu informacija dobijenih na merodavnom mestu, mnogo više izgovile nego što su zaradile. Njihova rentabilnost postala je problematična, a o društvenom i moralnom ili nekakom sličnom opravdanju postojanja takvih institucija nikada se nije ni govorilo. Pa ne govori se ni sada. Izveštač »Politike«, na primer, daje dva razloga zbog kojih bi kockarnice trebalo zatvoriti. Prvi je da se one ne isplaćuju, a drugi da štetno deluju na omladinu. Da li je možda ovaj redosled sasvim slučajaj, da li je reč o običnoj novinarskoj nespretnosti, ili se, kad su se kockarnice otvarale, mislilo da njihovo dejstvo može da bude drukčije? Najverovatnije je da se na to dejstvo uopšte nije mislilo.

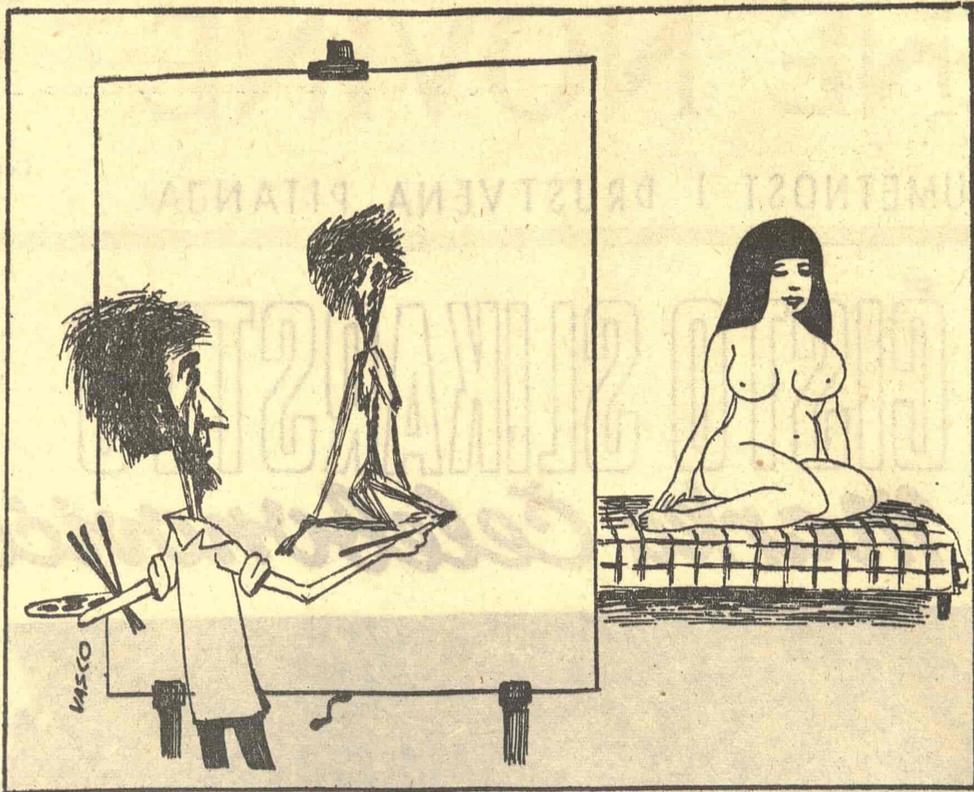
Kockarnice su očigledno prokockane. Kriv je onaj koji je — podeio karte.

»ENCYCLOPEDIA MODERNA«

PRE KRATKOG VREMENA pojavio se prvi broj novog časopisa za sintezu nauka, umetnosti i društvene prakse »Encyclopedia moderna«. Časopis je okupio lep broj uglednih saradnika, ali istovremeno je objavio izvestan broj tekstova koji svojim kvalitetom i vrednošću ne odgovaraju u potpunosti glasu i ugledu svojih pisaca. Više interesantan kao ideja nego kao realizacija, prvi broj ovog časopisa pruža priliku da se o pojavi ove publikacije i opširnije raspravlja.

Sudeći po članovima redakcije i savetu časopisa, po saradnicima koji su obećali svoje priloge i po onima koji su se javili u prvom broju, ovaj časopis ima uslova da zauzme svoje mesto u našem jav-

Nastavak na 12 strani

Na marginama

ŠTAMPE

POLEMIKE

Božidar BOŽOVIĆ

NAIŠLO JE VREME POLEMIKA, što je dobra stvar i, kako bi se to odgovarajućim žargonom reklo, pojava koja je u duhu našeg razvika. Polemiše se i o pitanjima perifernog značaja, i onim zaista bitnim, vodi se javna prepiska — debata u rubrikama sportskih listova, zabavnim, revijalnim nedeljnicima i vodećim dnevnim listovima.

Dva su polemička pitanja bila ovih dana u središtu pažnje. Boris Mikoš, generalni direktor RTV Ljubljana najzad je odgovorio R. L. Đukiću na otvoreno pismo povodom opaski koje je, na plenarnoj sednici CK SK Slovenije, stavio na Đukićevu, davno prošlu, televizijsku seriju »Crni sneg«. Koliko sam uspeo da shvatim Mikošev odgovor, a moram priznati da mi je veći deo ovog obimnog i mutnog teksta ostao nejasan, njegova je osnovna teza da ni oni koji se bave smehom, satinom, društvenom kritikom, ne mogu biti imuni od društvene kritike (što je nesumnjivo tačno), te da osim smeha greškama treba tražiti i greške u smehu. Sve bi bilo u redu sa ovom tezom, da nije dve nezgode: prvo, Mikoš mesto i vreme ove zakasnele kritike Đukićevе serije vrlo neubedljivo i još neumesnije pravda time što se, nedavno, ranije bojao da ne bude optužen za nacionalistički prizvuk u svojoj kritici; drugo, on zaboravlja da je — a to je za njegovu tezu pogubno — jugoslovenska javnost širom zemlje pročitala do danas stotine ako ne i hiljade kritika, često vrlo oštrih, na Đukićev javni rad i njegov »smeh greškama«, dok nisam siguran da se iko, za razliku od mene, seća bilo koje javne kritike na Mikošev javni rad — uz sav dužni respekt prema njegovom, svakako, zaslužnom radu. Moram napomenuti da, bez obzira na poštovanje prema talentu i društvenoj funkciji svog starog kolege i prijatelja Đukića, o ovoj i nekim njegovim ranijim serijama, što on zna, nemam najpovoljnije mišljenje, ali iz drugih razloga.

Verujem da je korisno da skrenem pažnju onima koji su slučajno propustili da u broju od prošle nedelje pročitaju tekst razgovora Krste Crvenkovskog sa novinarima »Politike« da to nezastavno naknadno učinim. Meni se čini da odavno, pa uključujući i mnoge reči izgovorene na poslednjim plenarima, nije kod nas publikovan tako svež, inteligentan, prozet shvatanjem naših prilika i razvika, i saglasan duhu vremena, progresivan tekst. Preporučavanje bi osiromašilo ovaj razgovor, te bih želeo da ukážem samo na neka pitanja o kojima je u njemu reč. Pomenuću: ono da će baza biti ta koja će, u demokratskom centralizmu, imati sve značajniju ulogu u donošenju odluka; ono o odnosima manjine i većine; ono,

vrlo realistično o posledicama nedostatka demokratske tradicije; ono o međunarodnim odnosima. Ovo izlaganje čini ne samo čast autoru nego i predstavlja ozbiljan prilog diskusijama o razviku našeg društva, a posebno mestu, ulozi i načinu funkcionisanja Saveza komunista danas.

Ima i tužnijih tema. SFRJ, naime, kupa se u suzama. Pošto je ovo zemlja poznata po revolucionarnoj borbi protivurečnosti, mešaju se suze radosnice i suze tuge i žalosti. Vrlo delotvorno na izazivanje suza oba tipa rade dva beogradska večernja lista. Oba su publikovala, ili još publikuju, tužno-radosne (odnosno, samo tužne) isповести dva, sad već bivša, braćna druga. Naša javnost, zaslugom ove dve redakcije, u prilici je da se poučava i uzdiže na detaljima braćne istorije Đorđa Marjanovića, njegove od pre neki dan bivše supruge Zlate Rakić, a unekoliko i buduće Marjanovićeve supruge, jedne simpatične sovjetske građanke.

Bez obzira na to što nisam ljubitelj te vrste muzike, niti smatram Marjanovića naročito dobrim pevačem, gajim stvarno poštovanje prema njegovom estradnom talentu i šarmu; znam lično da je u privatnom životu to skroman, uljudan i vrlo prijatan čovek; njegova bivša supruga ne zaostaje u vrlinama. Drago mi je kad neko nađe sreću, a žalim nesrećne. Ali ne volim kad se sve to dešava na 12 citera, na nekoliko stubaca, u garmondu ili petitu, pred očima svih.

Možda je to stvar ukusa, ali smatram sramotom našeg novinarstva što je zabolo nos u neprikosnoveno privatne radosti i bolove ljudi koji jesu deo javnog života, ali su ipak svoje ličnosti. O bljutavosti tekstova ne treba ni govoriti. Koliko znam, dobar deo profesije prema ovakvim tekstovima i njihovim autorima ne može da oseća nešto mnogo bolje od profesionalnog, i ljudskog, prezira. Bez obzira na tiraž i povećan, eventualno, dohodak.

Autor ove rubrike, sa žalošću, mora da prizna da se umorilo. Ubistva nisu etički opravdana, čak i kad su istorijski opravdana, ali je autor došao u situaciju da, svestan etike, postane ubica sopstvenog čeda. U ime te iste etike, dužan je da ono što nestaje nadomesti nečim novim, te trenutno živi u iskrenoj nadi da će na ovom mestu početi da objavljuje novu rubriku. Da li će mu poći za pisacem mašinom da je porodi do idućeg broja, ni on sam nije siguran, iako je po profesiji optimista.

primljene knjige

DESANKA MAKSIMOVIC: »PESME«, SKZ, Beograd 1966. Str. 272. Izbor pesama Desanke Maksimović koji je, po tradiciji SKZ, izvršio sam autor. Knjiga sadrži i nekoliko pesama ove istaknute pesnikinje koje do sada nisu nigde bile objavljene.

»SAVREMENA SLOVENACKA PRIPOVETKA«, Izbor, prevod i predgovor Roksande Njeguš, SKZ, Beograd 1966. Str. 388. U knjizi su zastupljeni samo oni slovenački pripovedači koji su se kao pisci afirmisali posle drugog svet-skog rata. Predstavljani su Ciril Kosmač, Edvard Kocbek, Beno Zupančič, Andrej Hing, Boris Pahor, Lojze Kovčič, Vladimir Kavčič, Danilo Lokar, Peter Božič, Alojz Rebula, Marijan Rozanc, Smiljan Rozman, Saša Vuga, Pavle Zidar i Marjan Kolar.

JAKOV IGNJATOVIC: »MEMOARI«, SKZ, Beograd 1966. Priredio Zivjotin Boškov. Str. 576. Prvo potpuno izdanje memoara Jakova Ignjatovića koje se razlikuje od Ignjatovićeve knjige »Rapsodije iz prošlog srpskog života« po tome što su objavljeni neki do sada nepoznati rukopisi Jakova Ignjatovića koji su se nalazili u Sečenjijevoj biblioteci u Budimpešti.

ANICA SAVIC REBAC: »HELENSKI VIDICI«, SKZ, Beograd 1966. Izbor i predgovor Predraga Vukadinovića. Str. 258. Iako nosi naslov »Helenski vidici« knjiga sadrži eseje Anice Savić Rebac i iz naše i inostrane savremene lite-

ature. U knjizi se nalaze i dva teksta o Njegušu i Zmaju koji dosada nisu bili poznati našoj publici.

»VREME NEPROLAZNO«, Panorama srpske pripovetke o drugom svetskom ratu. Izbor i predgovor Petra Džadžića. SKZ, Beograd 1966. Str. 328. U knjizi su objavljeni pri-loci Isidore Sekulić, Veljka Petrovića, Iva Andrića, Jovana Popovića, Meše Selimovića, Eriha Koša, Mihajla Lalića, Branka Copic, Jare Ribnikar, Antonija Isakovića, Miodraga Pavlovića, Svete Lukića, Zivojina Pavlovića i Branbnira Šćepanovića.

VIKTOR SKLOVSKI: »ZOO ILI PISMA O NELJUBAVI * * * TREĆA FABRIKA«. Prevela Lidija Subotin, predgovor dr Stojana Subotina. Str. 186. Dva kratka romana Viktora Sklovskog, jednog od najistaknutijih predstavnika ruskog formalizma.

ĐAKOMO SKOTI I NEDJELJKO FABRIO: »IZMEDU KRASA I TALASA«, »Bagdala«, Kruševac 1966. Str. 94. Izbor pesama pesnika italijanske nacionalnosti u Jugoslaviji. Našim čitaocima predstavljeni su Đakomo Skoti, Lučiferi Martini, Romano Farina, Anita Forlani, Umberto Mateoni, Klaudio Ugusi, Mario Kokijeto i Silvano Sau.

SAIT ORAHOVAC: »KORAK DO ZIDA«, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1966. Str. 64. Nova pesnička zbirka Saita Orahovca.

Onako izgled

Ljubiša MANOJLOVIC

Demokratizacija teče tokom

NA SESTOJ SEDNICI Saveza komunista Crne Gore Veljko Vlahović je govorio i o fetišizaciji funkcija (ono kad se ne gleda šta ko vredi i zna nego na kakvoj je funkciji).

— Zelim — rekao je Vlahović — kao ilustraciju da istaknem primer dosadašnjih odnosa prema govorima, člancima i istupanjima naših rukovodilaca iz užeg rukovodstva u SK. Zar ne postoji fetišiziranje tih istupanja, kao da smo mi jedini koji mislimo u društvu?

Dvadesetak dana kasnije, na Sestoj sednici Saveza komunista Slovenije, Edvard Kardelj je na kraju morao nešto da zamoli članove toga Centralnog komiteta. Kazao im je otprilike (doslovnim tekstom ne raspolazem, pa ovaj navod nije doslovan nego se smisao stvari saopštava u mojoj stilski vrlo slobodnoj verziji):

— Drugovi, nemojte toliko da mi temenate, da metanišete, da u zvezde kujete sve što sam ovde rekao. Makar iz zaključaka bršite da će se na temelju baš ovih mojih reči držati naš buduća komunistički svet, precrtajte to, kumim vas Marksom i Lenjinom.

Nema spora, fetišiziranje rukovodilaca postojalo je i postoji. Za fetišiziranje, ako se ne varam, posebna zasluga pripada samim tim našim rukovodiocima. A što je stvar počela da se menja, zasluga ni za to ne bi mogla njima da se ospori. Lep gest s njihove strane, očigledan znak njihovog ličnog napretka.

Pokazuju nam rukovodioci kako da budemo demokrate i mi se trudimo to da budemo, kako nam i koliko nam pokažu. Samo, živi ljudi, oni mogu da se popišmane. Zato mi i sadejstvom sa donjih spratova treba da jačamo svoju demokratiju. Kakve socijalističke demokrate možemo biti, koliko se životvornog slobodoumlja skupilo u našoj krvi, da pokažemo i mi rukovodiocima.

Konstruktivna kritika

JEDAN RECEPT nisam najbolje razumeo.

Rekoste, kritika je dužna da ukaže i kako treba nešto da se uradi, a ne samo tek onako da kritikujemo. Kritici koja nema i taj drugi deo — rešenje — osporava se pravo građanstva.

I šta ja sad da činim kad vidim da kuća hoće da se sruši? Ne znam kako se može popraviti, samo vidim da se ruši. Da ćutim? Da prvo odem i svršim građevinski fakultet, pa da tek kroz tri-četiri godine raspalim:

— Drugovi, kuća se ruši. Zidove treba povezati serklazima. Umesto drvene grede stavite armirano-betonski natproznorik. Krovnu konstrukciju ojačati na taj način što...

Bih ja to, ali žao mi. Dok ja sve to tako učini-m, pašće vam, drugovi, kuća na glavu.

Sitan izum

SVAKI CAS CUJEM ili pročitam: Šta kočii... Šta smeta... Šta stoji na putu...

Pitanja se postavljaju, i treba ih rešavati. Sve je to skopčano s naporom, teško je. Šta... Šta... Šta...

Možda bismo rešavanje ovih mnogih rebusa nekako mogli i da olakšamo. Samo, treba biti do-setljiv. Na primer, umesto šta, češće da pitamo ko.

Jedan »izam« izvan umetnosti

IZ NEKIH SVOJIH (nisam rekao, privatnih) razloga, jednu temu ovde uporno izbegavam. Ali ona udara u prozor, razbija staklo, hvata me za prsa. Strastvena, bezobzirna, drska, hoće razgovor po svaku cenu. Temi je ime: šovinizam.

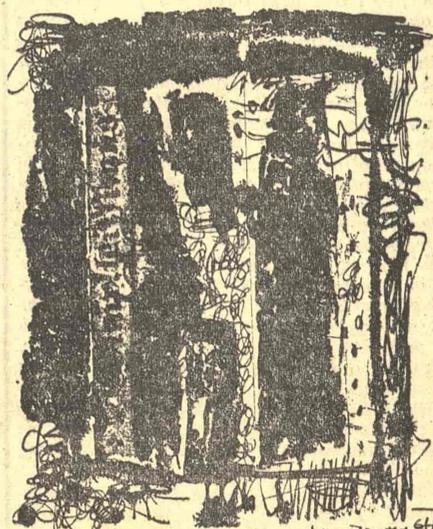
Dvoulmljenja nema: šovinizam se ne druži sa čistim radom. šovinizam se paitaš s prljavim ratom. šovinizam donosi nesreću. šovinizam je galopirajuća bolest, vatrutiština. šovinizam je rak u krvi naroda.

Sa šovinizmom se nije šaliti, šovinizam treba lečiti kao svaki rak. Za lečenje su nužni lekari koji proučavaju bolest, pronalaze joj uzroke, pa pristupaju pažljivom lečenju.

Nužni su ozbiljni lekari, ali na posao se bacaju i šarlatani. Znaju, na gadnoj, pogibeljnoj bolesti, može lepo da se zaradi. Ne uzimaju u parama, naplaćivaće se na drugi način. Uostalom, nije ni bitno kako će se okoristiti, bitni su rezultati:

Gaseći je slalom, nadriekari samo razjaruju šovinističku vatra. To može da se vidi golim okom.

Dajući injekcije neprokuvanim špricom, prenose šovinizam i na zdrave ljude, patriote koji jednostavno vole svoj narod. Ne prisluskiivačkom tehnikom, to može da se čuje golim uvom.

VINJETE IZRADIO TOMISLAV HRUSKOVEC

NAJTEŽI i ujedno najbitniji zadatak svake filozofije, ili još bolje, filozofije uopšte, jeste: shvatiti istorijsko vreme i orijentisati se u njemu. Filozofija to mora ako hoće da sačuva svoju odvažnost pred bitnim, pred iskonskom »teškoćom iz koje se začinje«, ako hoće, u slutnji i iskustvu one moćne, omogućavajuće biti, da bude sa-vremena, a to znači, mogućna. Ta bit jeste ono na čemu i po čemu jesmo i možemo biti ljudi dostojni svoje uvek ugrožene, neosigurane ljudskosti. Eto iz čega upravo izvire snaga i napor svake istinske refleksije da se u tesnim granicama vlastitog vremena — prostora antitetički uzdigne iznad puke sadašnjosti, kao anti-sadašnjost i slutnja izvorne sveukupne vremenosti. Stoga misao (ili besmisao) jednog vremena nije ništa drugo nego to vreme izraženo u mislima (Hegel). Na međi smisla i besmisla leži pravi zavičaj mišljenja: u smislu čovek neprekidno svija svoj kosmos; besmisao, taj drevni razvojniki u senci, uvek preti da ga rasprši u haos. Ali ma koliko misao bila misao svoje epohe, ona je, u pobuni protiv besmisla vazda nošena vizijom i diktatom budućeg i onim još ne iznađenim u kome se moramo naći.

Doduše, misao, ili još bliže, filozofija i umetnost, ne menjaju neposredno svet, one samo prisno osluškuju otkucavanje iskona i preko horizonta epohe, u izmaglici budućeg, naziru viziju novoga i njegove kovače na delu. No, ako su one stvarno u dosluhu sa novim, ako ukazuju na ono u zbivanju za šta se treba opredeliti, ako naznačuju puteve kojima treba krenuti, onda i one, intencionalno sa-učestvuju i su-deluju u istom humanom prostoru prevratništva zajedno sa onima koji praktično — revolucionarno rade na poslu dovođenja istinskog ljudskog zavičaja »pod krov«.

Tako je i Marks, misleći epohalnu misao koju još nije mislio niko i osluškujući govor i bilo bića »koje još nije« (Bloch) započeo »menjanje sveta«, stvarajući viziju koja žestoko zametnutu revolucionarnu misao i akciju našeg doba. Time je konačno otkrivena tajna istorije i njene emancipacije, tajna reintegracije čoveka i resurekcije prirode. U dovršenom identitetu naturalizma i humanizma leži »istinsko« razrešenje spora između egzistencije i esencije, između opredmećivanja i samopotvrđivanja, između slobode i nužnosti, između individuum i roda« (Marks).

U ovom kontekstu i na ovakvim pretpostavkama Pejović je, kako sam kaže, pokušao da »neka stara filozofska pitanja rasvijetli na nov način, pristupajući im sa stajališta suvremenog mišljenja i iskustva povijesti druge polovine (podvukao D. S.) dvadesetog stoljeća... Ovo iskustvo, da kažem odmah, pokazalo se kao bogato podstacajno i inspirativno vrela za razmišljanje o putevima i sudbini fi-

Kako istinski biti

Danilo Pejović:

»PROTIV STRUJE«,
»Mladost«, Zagreb 1965.

lozofije i ljudskog opstanka, o korenima nespo razuma koji ih nedijaloški razdvaja i koji se zove kriza. Ali kriza čega? Da li filozofije samo? Ili sveta čijoj krizi filozofija dodaje i svoju?

U ovoj knjizi, koja nosi karakterističan i primeren naslov, Pejović, uglavnom, tematizira tri osnovna problemska kruga. U prvom delu knjige otkriva neke fundamentalne pretpostavke savremenosti kao izvora moći i nemogućnosti filozofije, koje se javljaju u vidu nauke, tehnike i politike. U drugom delu analizuje neke suštinske socijalne dileme epohe izražene u protivstavljanju »masovnog društva« i prave ljudske zajednice, nastojeći istovremeno da u toj relaciji situira problem inteligencije i njene uloge. Treći deo, mada samo prividno nezavisan, donosi niz suptilnih refleksija o odnosima savremene umetnosti i estetike.

Jasno je, po prirodi stvari, da se na ovom mestu ne može čak ni navesti svu mnogostruku složenu problematiku ovih eseja, u kojima se, nakon stupnjevitog, heurističkog i svestranog opkoljavanja osnovnog jezgra onog što je stavljeno na tapet analize, stiže, uvek na nivou eksplicirane problematike, do rešenja kao časno izborne nagrade. Doduše, da bi se istakla i procenila vrednost nekog rešenja trebalo bi, u skraćenoj, rekonstruisati teorijski hod do njega, a to je u ovom času nemoguće. Ovim hoću samo da upozorim, pored ostalog, i na »formalnu«, egzektivno-metodološku vrednost ovih eseja, po čemu takođe spadaju u privilegovano sazvežđe naše filozofske esejistike.

U Pejovićevom rečniku postoje reči koje po svom značenju i naboju imaju snagu simbola. One na odlučan način imenuju smisao nečeg. Ako se reči takve nosivosti pronađu, uzajamno omogućuje i obogate, onda one svojim

međusobnim odnosom mogu da ukažu na celokupno bogatstvo odnosa aktualnog i mogućeg. Dve reči koje, na primer, najsržnije izražavaju Marksovu misaonu poruku i njegov odnos prema postojećem — jesu filozofija i revolucija. U njima se prepoznaju teorijski i praktični imperativi savremene (pred) istorije, u kojoj Marksov zahtev za »ostvarenje filozofije« prerasta od revolucije u filozofiju u filozofiju revolucije. Nemoguće je stoga govoriti o savremenosti a ne govoriti o Marksu i jedinstvu njegove misli. Zato i Pejović razara dogmatsku skasku o metamorfozi, o inkohereciji i raskolu između »mladog« i »starog« Marksa, o nekakvoj tobož ranoj i romantičnoj, humanističkoj ekstazi koja će u toku saznanja i godina biti zaboravljena u znaku napuštanja filozofije zarad ekonomije i politike. U skladu sa onim što je najživlje u marksizmu danas, Pejović smatra da ništa tako ne veže Marksovo delo, od početka do kraja, kao ova stožerna misao o ostvarenju filozofije, prisutna u svim njegovim fazama i varirana u raznovrsnim terminima i kontekstima počev od kategorija i analiza otuđenja, postvarenja, fetišizma robe, borbe za skraćivanje radnog dana, dakle, u svim njegovim »Kritikama«, sve do »Kritike gotskog programa«. Svaka stvaralačka interpretacija grandioznog Marksovog opusa morala bi da prepozna ovu fundamentalnu misao. Jer, misao o ozbiljenju filozofije ne znači u Marksa ništa drugo nego misao da »filozofiju treba uzeti ozbiljno«. To je Marksov prometejizam. Otuda je Prometej Marksov najmiliji mučenik u filozofskom kalendaru.

Međutim, novovekovna filozofija izneverava svoju prometejsku misliju, pretvara se u funkciju građanske ekonomije, a kao egzaktna nauka o tehničkom gospodarenju, raspolaganju i korišćenju svega što jeste, regredira od

misli oslobođenja u nauku iskorišćavanja. (Ovaj mentalitet gospodarenja može se, po Horkheimeru, pratiti retrogradno do prvih poglavlja Genezisa). Filozofija je tako »postala u najvišem smislu ne-ozbiljna: i dalje je propovedala slobodu u svetu robâ i ropstva«. Hegelova filozofija je samo završeni umni izraz neumnosti građanskog sveta. Otuda Marksov obrt znači vraćanje filozofije velikoj humanističkoj tradiciji antike: Ali tek sa dezalijenacijom sveta realizuje se pravi smisao filozofije koji je ona u tom radno-ekonomsko-tehničkom svetu izgubila. Iskrsava odlučno pitanje: Nije li Marksov program izmene sveta samo zahtev za doslednom realizacijom filozofije njegovog učitelja? Pejović veoma lucidno i prodornom analizom dokazuje da baš ovde leži spekulativna tajna ekvivoknosti Marksove poruke, ona bitna dvosmislenost koja otvara mogućnost njenog dvostrukog tumačenja. Jedno tumačenje shvatilo je i proglasilo Marksa tehničarom, vesnikom i filozofom tehnike. Taj koncept, praktično-politički primenjen, izazvao je neslućene istorijske posledice, a sam marksizam učinio ne-kojenom teorijskom svešču današnjice. Drugo tumačenje nastoji da pronađe integralnog i autentičnog Marksa i preko njega bitni smisao filozofije koji je ona u postgrčkom razdoblju izgubila. Očigledno: »Jad naš nije grčki« — rekao bi V. H. Odn. U ovom svetlu Marks će i samog Hegela videti kao pozitivistu, kao mislioca otuđenog sveta koji tek samoukidanjem može postati istinski zavičaj čoveka.

Na žalost, omeđen prostor ne dopušta da se povede temeljniji razgovor o vrlinama i manama ove knjige, mada ona to na svaki način zaslužuje. Ali ja bar podsećam i upozoravam na nju, inače nepravedno okruženu ćutanjem. Podsećam na njen kritički zamah koji često vara i našu konkretnu situaciju, iako pokadšto završi u kontemplativnoj i neutralnoj akribiji. Podsećam na noseći oled koji se zove »Prijevorni Lukače«, na briljantno prosleđenu Lukačevu misao i vispurnu kritiku njegovog shvatanja dijalektike i totaliteta, na umno i brtko poentirano pitanje »Čemu intelektualna, naizad na eseje o »Moći i nemoci filozofije, Tehnika i metafizika« i na neku vrstu filozofsko »utopijske« koji nam umećatljivo dočarava zavičaj zahuktale tehničke frenezije (»Amerika kao ideal«). Cela mi knjiga, tako, svojim najunutrašnjim glasom, sugeriše da bitnost onoga što je bilo i što biva leži u budućnosti koja se kroz orijentu i luđu mašinu i doboša i zastrešavajući dim »nečurki« stidljivo oglašava u filozofiji i umetnosti. Jer one prve razapinju ono utopijsko, kantovski zvezdano nebo nad nama za novi »grčki život« i ljudske pejzaže opstanka.

Dobroslav Smiljanić

KREACIJU SOPSTVENE, UMETNICKE, pa i više, ako hoćemo, realnosti, pesnik doseže, pored ostalog, posmatrajući svet i čovekovu egzistenciju u njemu iz specifičnog ugla, kroz posebnu prizmu, recimo. Svaka njegova nova knjiga, a pokadšto i svaka nova pesma, novi je element za pravdanje postojanja te realnosti, element koji je detaljnije osmišljava, čini složenijom i životnijom, tako da se njegovo delo razvija poput obrnute piramide. Njen najviši sloj ujedno je i najkompleksniji... Dešava se, isto tako, da pesnik svoje početno saznanje osvetljava elementima iz različitih sfera i tako ga obogaćuje. Evolucija u pesničkom stvaralaštvu, dabome, ima raznih i nebrojeno mnogo. Ova dva karakteristična primera spomenuta su stoga da bi čitalac, suočen sa konstatacijom da Aleksandar Ristović spada u onu prvu vrstu pesnika koji su stvorili svoj karakterističan svet, fikciju svog sveta zapravo, koja se u bitnim osobenostima ponavlja, bio načisto o čemu je reč.

Ristović je, naime, i dosad gledao, video i izricao svoju pesničku viziju smatrajući svojom vokacijom ovekovečenje fenomena prirode, prožimanje tog kompleksa pesnikovom ljubavlju i osećajnošću, njegovim senzibilitetom prijemčivim za najtanjanje damare nedostupne običnim smrtnicima. To je bilo jasno posle prvih dveju njegovih knjiga (»Sunce jedne sezone«

Poezija kao magija

Aleksandar Ristović:

»VENČANJA«,
»Nolit«, Beograd 1966.

i »Ime prirode«). Posle treće (»Drveće i svetlost unaokolo«) unutrašnji pesnikov sklad se u izvesnom smislu pomerio, što je uticalo i na njegovu ekspresiju. Ali, njegov stilski postupak, jedna vrsta naracije sa elementima retorike, postao je još markantniji. Kakve god, intimno, bile pesnikove dosadašnje faze, knjiga »Venčanja« dokazuje da je Ristović svoje viđenje sveta svesno i uspešno proširio do

tog stepena da bi svako novo parcijalno osvetljenje bilo besmisleno. On je dospao do sagleđavanja totaliteta života. A budući pesnik koji je svestan da efektna poezija podešava svoju dikciju tako da izabrane reči usmeravaju čitaoca na stajalište sa koga je pesnik video »temu« i iz koga ta tema treba da bude viđena, on traži sredstvo koje bi vezu između teme i sopstvenog stajališta učinilo zanimljivom, a

samo po sebi bi bilo adekvatno toj vezi. Otud ono što nalazimo u knjizi »Venčanja« i nije poezija u pesmama, već poezija koncipirana kao himnični govor o prirodi, prirodnosti, o čoveku i humanosti, o svekolikom jedinstvu raznorodnih pojava u životu. Rekao bih čak, to je poetska naracija koja se doima kao iskonska poezija (»Vidim prastar način stvaranja knjige koji me čini radosnim...«) koja svojom savršenom prirodnošću domaša i premaša sve efemerne teorijske koncepcije imajući smelosti i moćnosti da bude skokovita, prividno alogična, i dekomponovana, a u stvari tako složena. Prepuštajući se Ristovićevoj verbalnoj reci mi se bližimo životu i uveravamo se da njegov pesnički govor

Vidim more ispljušteno jednim zamahom iz džinovske posude i materiju izranjavljenu šibama i svetlošću;
vidim ostatke talasa u tvojoj večernjoj haljini i bočicu koju držiš u ruci začepljenu prstom;
vidim knjigu prirodnih utisaka sa mestima obeležanim žitnim klasom u sredini;
vidim povlačenje vode, januarsku ružu pod krstom, vidim tela čoveka i žene u mreži za ptice.
Vidim žito i pesak divljeg jata nad večer-
Nastavak na 4. strani

Bogdan A. Popović

MILAN ŠEGA predstavljen je čitaocima sa srpskohrvatskog jezičkog područja jednom knjigom koja može u priličnoj meri da ga reprezentuje i iz koje možemo da sagledamo njegovu literarnu fizionomiju. Formalno, Šega se kreće u tradiciji slovenačke realističke pripovetke na koju je snažan uticaj izvršila impresionistička proza Ivana Cankara. Njegove kratke priče imaju nešto od cankarovske atmosfere kao što i njegov doživljaj detinjstva ima ponešto od cankarskih štimunga. Ali za razliku od Cankara, koji je u svojim kratkim pričama više analizirao sebe nego ostali svet, i više želeo da fiksira one trenutke kada se dečak svesno ili nesvesno o druge ogrešio i prema drugima pogrešio, Šegin dečak radije beleži one doživljaje kada su se drugi o njega ogrešili i ranili njegovu detinju dušu. Ima nečega bolnog u tom doživljaju detinjstva i svet detinjstva u Šeginoj interpretaciji nije nikakav veseli čarobni svet, svet bezbrige, nežnosti i blagosti nego svet neobjašnjivog bola i bezrazložnih strahova pred životom u kome se događa mnogo štošta što dečak nije u stanju sebi da objasni. Jedan preosetljiv dečak bačen je u jedan svet koji nema vremena, ni želje, da vodi računa o njegovoj osetljivosti, u svet koji nema volje da se bavi suptilnostima jer je isušive zauzet sobom i svojim problemima. Dečak u tome svetu od prvog trenutka postaje stranac koji je u jednom trajnom, potmućlom, ali opasnom, konfliktu i nesporazumu sa svojim sredinom. I kada taj dečak odraste, on postane isto tako preosetljiv čovek za koga je detinjstvo neiscrpna riznica razloga za bol i patnju. Ranjen u životu i životom čovek se okreće detinjstvu i u tom detinjstvu pronalazi nove razloge za nova nezadovoljstva.

Nije reč o nekome izuzetnom egocentriku, jer Šegin dečak, koji ima različita imena, ali je

Iz sveta detinjstva

Milan Šega:

»DEČAK SA SVIRALOM«,
»Nolit«, Beograd 1966.

uvek u suštini isti, i onda kad je dete i kad je odrastao čovek, ima razumevanja za bolove drugih ljudi ukoliko im on sam nije naneo bol. To je sklonost da se život posmatra bezrazložno bolno kao izvor i vrela svih različitih bolova. Nešto gorko, oporo, izbija iz svake Šegine priče i zaokuplja čitaoca i onda kada se rastane od Šegine knjige. U isto vreme ta gorčina je toliko funkcionalna i toliko shvatljiva da čitalac ne može da se ne preda nekoj atmosferi umora i beznačajnosti i sigurno je da, ako bismo govorili na onaj način na koji se u literaturi govorilo pre pedesetak godina, Šega ume površno čitaocu da pokvari dobro raspoloženje. Kod Šege pesimizam nije nikakav filozofski ili životni stav. Kod Šege je u pitanju jedna prevashodno tragična vizija sveta i celokupni Šegin svet je prirodno predodređen da bude izvor svega onoga

što će čoveka izuzetne osetljivosti i jako razuđenog senzibiliteta boleti i pogađati.

Možda nije uputno na osnovu prevoda, ma koliko taj prevod bio dobar, i ma koliko jezik sa koga su priče prevedene bio našem srodan, davati neku precizniju ocenu vrednosti ovih Šeginih priča. Ali, iako to nije uputno neke konstatacije čine nam se neophodnim. Šega u podjednako meri neguje i kratku i dugu priču. Njegove kratke priče su bolje od njegovih dugih priča. Ponekad izvesna razvučenost u dugim pripovetkama osetno smeta čitaocu, opširno razglabanje i razvijanje istorije glavnog junaka, pomalo, usporava tempo i ritam radnje i čitalac oseti da bi sve to moglo da se kaže bolje, da se govorilo kraće. Ja sam svestan toga da Šega mnogo štošta od toga čini svesno. Ali, osećanje unutrašnje dosade njegovih junaka Šega ne mora baš uvek da sugeriše sredstvima

koja su možda još dosadnija od junakovih osećanja. Tu je reč o svesnoj dekompoziciji klasične realističke pripovetke koja treba da govori o jednom razorenom životu i o jednoj stvari koja nije ostala netaknuta tim razaranjima. Ali, to Šega ne postiže uvek u dovoljnoj meri i kada to ne postigne njegovim dugim pričama ne mogu se dati oni komplimenti koje bez ikakve rezerve možemo da damo njegovim kraćim pričama. Njegove kratke priče su primer pripovedačke veštine, primer kako se sa malo reči može reći dosta. Jer Šega, kada se odlučuje za kratku priču, odbacuje sve ono što bi moglo da smeta, ograničava se na najneophodnija saopštenja i ostavlja čitaocu da mnogo štošta podrazumeva. Takva proza nužno aktivizira čitaoca, prisili ga na neku vrstu identifikacije sa onim o čijoj je sudbini reč u Šeginim pričama i tom dečku koji širom raširenih očiju posmatra sebi neshvatljivi svet, pokloni sve svoje simpatije i svoje razumevanje.

Pred nama je jedan pripovedač nejednake snage i nejednakog daha. Kada se susretamo sa jednom takvom knjigom onda je u svakom slučaju bolje ceniti pisca po njegovim rezultatima nego po njegovim promašajima. Kratke priče Milana Šege čitaoci će i ceniti i voleti i čitati. Duže priče pročitajte sa interesovanjem i izvesnim naporima, cenite po koju od njih, ali će im se nerado vraćati jer će im se učiniti strašno običnim i svakidašnjim. Ali ako u jednoj knjizi od sedam priča pronademo četiri u kojima ćemo uživati, onda je to pre uspeh nego neuspeh jednoga pisca o čijem smo glasu slušali mnogo više no što smo imali prilike da se upoznamo sa njegovim književnim delom.

Pripovetke Milana Šege preveo je Ljubiša Đidić.

Predrag Protić

Nastavak sa 3. strane

*njom zemljom u izmaglici;
čujem glas izgubljenog u šumi i hitrim
korakom idem ka mestu poziva, osvrćem
se više puta i zastajkujem da bih odre-
dio njegov položaj;
čujem huču mora u lansirnim šetnjama, u
pustoši promakle godine u očevitim
znacima;
čujem tvoje jecaje dok sediš sa licem na
kolenu u travi jednog popodneva među
životinjama*

ima snage da, sažimajući vremena i zapostavljajući tri apstraktna helenska jedinstva, obuhvati svu složenost života koja i nije logična i poput barokne čipke izatkana, već se valja kao moćna heterogena masa. Baveći se elementarnim silama prirode pesnik uvek nađe efekatan obrt kojim ih podredi snazi osećajnosti.

Za čitaoca, ipak, neki problemi ostaju nerešeni: čime se argumentuje celovitost pojedinih ciklusa u ovoj knjizi? imaju li oni zaista neku tematsku kohezivnost? postoji li neka postupnost u razvoju ideje, neka gradacija tako karakteristične pesnikove osećajnosti? ili, postoji li, možda, čak i transformacija celokupnog odnosa pesnikovog prema svetu i, samim tim, transformacija pesnikove ekspresije tog sveta? To je ono što kod prvih čitanja ne biva sasvim rasvetljeno, mada nas ritam pesnikove magijskog kazivanja neodoljivo privlači. Ciklus »Hleb koji nam bi ponuden« može, izgleda mi, u navali tih pitanja da bude najbolji putokaz. Ima nešto u tom ciklusu što naš asocijativni aparat neprestano upućuje ka »Bibliji«, ka najpoetskijem njenom delu »Pesmi nad pesmama«. Ako i ništa bitnije (a veze sa Biblijom svakako nisu beznačajne) onda nas ona do danas nerešena nepoznata: predstavlja li »Pesma« reči Solomonove, ili je to pesma o Solomonu, govore li u njoj dvoje ljubavnika ili samo jedan, ili je čak i hor devojaka prisutan? — može podstaci na razjašnjenje. Jer, upravo su to mogućnosti, to su, približno uzevši, varijante koje možemo primeniti u tumačenju (ako je baš neophodno?) ovog ciklusa. Njegovi su činovi, da tako kažemo, govor pesnikova o moru, kolevci života, oličuju trajnosti i permanentnosti života, o moru kojim se tumači snaga ljubavi prema ženi i sa kojim se upoređuje, govor čoveka i govor žene. Taj ciklus ima i dramski obrt u poslednjem svom činu. Prizakazivši pesnički bujnost vitalnih snaga čovekovih i smisao njegovog aktivnog odnosa prema životu, pesnik je dočarao i tragično finale svih nastojanja:

... Kad dodoh

*sa knjigom i ružicom trepereći
u slatkom dahu do vode; videh
da otkaza mi poslušnost more
i snaga u našem razgovoru bi ukročena.
Drukčije svetlosti nadoh u polju:
decu što krilima me doticahu
i videh da ću umreti. A ista krila
udarahu po vodi i nešto
mora bi u tvojoj haljini i nešto mora
u tvoju utrobu, i nešto ljubavi
u nagom tvom sanjarenju.*

A srce ispunjeno gnevom te pozdravlja,
ljubavi
U tome je, pored svega, i humanistička i etička vrednost njegovih tekstova.
Očevito je da su se isti elementi, pa čak i iste verbalne kombinacije (ne računajući nepromenjeni medijum u kome se »dešavala« Ristovićevo poezija) u sve četiri njegove knjige ponavljali i da su u ovoj najnovijoj dobili svoje potpunije značenje koje je ranije, možda, nedostajalo. Nama je bilo jasno i jasno nam je da se Ristović držao svoje ranije izrečene maksime o »... odgovornosti pred svim elementima prirode«. Knjiga »Venčanja« je donela još jednu dopunu. Objasnila je često naglašavanu prisutnost pesnikovu u tom složenom kretanju prirode. Na jednom mestu pesnik kaže:

*Vidim drvo u njegovoj delatnosti, moja reč
postaje značenje drveta i tumači ga...*

To može samo da znači da je poezija, budući i sama integralni deo životnog procesa, ona najviša moć čovekovog duha koja daje pravo osmišljavanje i pravo »značenje« pojavama. To je, čini mi se, i najeksplicitniji deo Ristovićeve poetike.

U ovom tekstu spomenuto je da se Ristovićevo »Venčanja« doima kao i skonska poezija i, čak, da ima ritam magijskog kazivanja. Da ne bi bilo nesporazuma ovoj konstataciji potrebna je dopuna. Time se, naime, nije mislilo na oblike primitivne misli koji se javljaju u počecima pesničkog izražavanja. Sasvim suprotno tome: Ristovićevo pesnički jezik, pun simbola i širokih pesničkih značenja, umetnički je u najboljem smislu reči. Ali to je jezik koji podseća na ritual, na molitvu i invokaciju, na magiju (»Da bude poniženo more među ljudima na zemlji, /da ptice mora budu izložene biču i poruzi, /da veselost ispuni srca onih koji prilaze ružeci more, /da duh mora u ženi bude jedina preda mnoom ruža mora.«) To je poezija shvaćena kao magija koja nastoji da u nesavršenu realnost unese savršenstvo, to je poezija koja u vreme dominacije ratia unosi dah umetničke spontanosti i nepretencioznosti. Na taj način ona je i društveni instrument koji teži da kompletira čovekove ideale.

Prema svemu, ova se knjiga Aleksandra Ristovića može smatrati onim najvišim, najsloženijim i najživotnijim slojem dosadašnjeg njegovog pevanja i, moglo bi se reći, sintezom sveg onog što je ovaj izuzetni pesnik stvorio. U ovome pravcu, mislim, on više ništa ne treba da kaže, jer bi jedina ovako zaokružena celina veoma lako mogla da se skrotlja preko tanušne i jedva vidljive granice — u manir.

Bogdan A. Popović

Vladeta Vuković Milutin Bojić Filozofski fakultet, Priština 1966.

USKORO (NOVEMBRA IDUĆE GODINE) navršava se pola veka od smrti Milutina Bojića, pa zato već sada oživljava naše interesovanje za ovoga pesnika, s kojim nas zbližava i Vukovićevo disektacija.

Vuković je uočio da tvorac »Plave grobnice« predstavlja graničnu pojavu u povesti naše poezije. Pesnikov granični položaj obeležen je i njegovom smrću, koja pada u jeku prvog svetskog rata — u godini Oktobarske revolucije, dakle — u prelomnom momentu kada se dva razdoblja i dva duha neopozivo luče jedan od drugog. Situiran na toj granici, Bojić je u svojim dramskim pokušajima evocirao nacionalnu prošlost, ali je u isti mah analizirao i socijalnu savremenost (komadi »Gospođa Olga« i »Lanci«). Pod uticajem ovakve situacije, on se stihijski udaljavao od buržoaskog nacionalizma, mada bi se teško moglo prihvatiti da je stigao do nekog određenijeg »internacionalističkog stava«. Stepen ovog udaljavanja označava sledeći stih, ispevan usred ratne ostrvljenosti: »Sve su zemlje nama i drage i srodne«. Štaviše, dopuštajući da se stigne do nekog određenijeg »internacionalističkog stava«. Stepen ovog udaljavanja označava sledeći stih, ispevan usred ratne ostrvljenosti: »Sve su zemlje nama i drage i srodne«. Štaviše, dopuštajući da se stigne do nekog određenijeg »internacionalističkog stava«.

Ovu Bojićevu graničnu situaciju prikazuje Vukovićevo monografija koja se pruža i u dimenziju esejistike, i koja tu dobija prizvuk jedne tople poeme o pesniku. Esejistička dimenzija obuhvata, na primer, veoma veran i upečaljiv, u kontrastima dat pejzaž Beograda s kraja prošlog veka. Ovakvim pejzažom ukvireni je pesnikov portret, u kome se takođe razabire jedan kontrast, breme nit tragičnom ironijom. U tom čoveku, naime, prebivala je srčea: životnost, ljubav, vedrina; on je »stri sata pred smrt verovao u svoje ozdravljenje«. Međutim, baš njemu je bilo sudeno da stvara i da sagori u vremenau apokaliptičke nesreće. Vuković je Bojićev lik sazeo u tačnoj karakteristici: pravi pesnik, iako ne veliki poeta. A svoju analizu Bojićevog graničnog položaja on je zaključio ne manje tačnom konstatacijom da je Bojićevo delo obrazovalo »most od pesničkih shvatanja Rakića i Dučića ka drugim modernim tokovima u srpskoj poeziji«.

Pisac monografije prezentira neke nove biografske i psihološke podatke, koji pomalo iznenađuju čitaoca, objavljujući izvesne nepoznate (ili manje poznate) osobine Milutina Bojića. Među njima, posebnu pažnju zasluživali bi podaci o Bojićevom interesu za hemiju i za Verharenovu poeziju. Još veću pažnju pobuđivala bi teorijska rekonstrukcija Bojićeve poetike, koja bi suštinskije osvetlila ulogu Bojićeve poezije kao »mosta« između dve epohe; međutim, takvu rekonstrukciju ne nalazimo u ovoj Vukovićevoj omanjoj knjizi koja je, u stvari, samo separat iz njegove monografije.

Iako tek »storzo«, ta knjizica je dobrodošla i aktuelna. Za razliku od standardne književne povesnice, ona nas ne vraća Bojiću; baš obratno, ona toga pesnika približava današnjem čitaocu.

Radojica TAUTOVIĆ

Ivan Šamjakin Srce na dlanu »Narodna knjiga«, Beograd 1965; prevela Danica Jakšić

BELORUSKI PISAC Ivan Šamjakin svojim romanom »Srce na dlanu« ostvario je nesumnjivo značajno i zanimljivo delo, koje je 1964. godine predstavljalo jednog od najobimnijih kandidata za Lenjinovu nagradu. Svestan da u

NEPREVEDENE KNJIGE

William Shirer The Rise and Fall of the Third Reich

»Simon and Schuster«,
New York 1960.

U VREME kad zapadnonemačka država i vlada pokušavaju da ozakone nacistička zlodela, knjiga kakva je Širerova »Uspom i pad Trećeg Rajha« koja kao moto nosi rečenicu Džordža Santajane »Oni koji zaboravljaju prošlost osuđeni su da je ponovo proživljuju«, zaslužuje u punoj meri našu pažnju. Objavljeno pre pet godina, ovo delo mnogo je hvaljeno a često i kuđeno: zamera mu se da je za jednu ozbiljnu istoriju nedovoljno potpuno i objektivno, a da za jednu reportažu ima premnogo naučnih ambicija. Naša je obaveza da primetimo da se narodnoslobodilačka borba naroda Jugoslavije jedva i spominje, a činjenica da se o pokretima otpora protiv fašizma u Širerovoj knjizi uopšte šturo govori ne može da posluži kao dovoljno opravdanje. Ovaj i niz drugih momenata oduzimaju Šireru pravo da se nazove istoričarem drugog svetskog rata, pa i istoričarem fašizma. Međutim, ako se njegova knjiga shvati kao obimna reportaža sa istorijskim načinom izlaganja i pomalo pretencioznom sklonošću za donošenjem sudova, onda ona iz tog aspekta postaje izuzetno značajan literarni dokument, čijem se autoru ne može osporiti poznavanje duha i strukture fašizma i koji insistira na nizu vrlo relevantnih momenata kakvi možda u okviru jedne objektivno pisane istorije odgovarajućeg obima ne bi našli mesta.

Vilijem L. Širer bio je dopisnik američke radio-mreže iz Berlina do samog izbijanja rata između Nemačke i Sjedinjenih Američkih Država. Odmah po povratku, još 1941. objavio je svoj »Berlinski dnevnik« koji je ubrzo postao bestseler, mada je u ono vreme postojala čitava povplava sličnih knjiga. Ne pokušavajući, poput nekih svojih kolega (na primer: Howard K. Smith: »Last Train from Berlin«), da velikim uopštavanjima i sintezama najraznovrsnijih poznatih ili samo njemu poznatih a za ostale novih podataka stvori sliku fašizma, on je jednostavno predao izdavaču svoj lični dnevnik, svoje zapise o svakodnevnom susretima i događajima. Tako je u najvećoj meri došla do izražaja njegova sposobnost posmatranja, uočavanja i odabiranja najkarakterističnijih fakata, i sposobnost organizovanja tih fakata u okviru jednog preva-

sovjetskom savremenom društvu postoje mnogobrojne dileme koje su daleko od toga da se mogu prevideti ili mehanički rešiti, on postavlja niz problema društvenog i individualnog karaktera sa kojima suočava svoje junake. Sa jedne strane, tu su ostaci nedavno srušenog kulta ličnosti, tu su ljudi koji su dešavajući dugo vremena kao delovi birokratskog aparata i sada opterećeni balastom »staljinske epohe«, ali, ipak, ljudi kojima se ne mogu poricati zasluge u izgradnji zemlje. Protivstavljeni njima su nosioci novih tendencija, oslobođeni pritiska jedne ugnjetavajuće dogme, koji obranju »relativne istine«, i teže ka rehabilitaciji dugo negiranih, opštejudskih vrednosti. Na liniji toga sukoba egzistira jedna nit Šamjakinove fabule, nit koja prezentira aktuelne probleme društva u krupnom planu.

Diskusija koja se među sovjetskom kritikom i čitalačkom publikom o ovom delu dosta živo vodiča tiče se, uglavnom, individualnih problema, ali problema koji su time i društveni za jednu socijalističku zemlju. Šamjakinu se, eksplicitno ili implicitno zamera što neke dileme nije, ako ne razrešio, ono bar stavio na put razrešenja, kao što je to učinio sa odnosom staro — novo, tj. birokratsko — nebirokratsko u sovjetskom društvu. Stoji, na primer, problem nezadovoljnog, buntovnog mladića, koji i pored toga što je sin veoma angažovanog pisca i majke koja je istaknuti pedagog, u mnogo čemu, bar formalno podseća, na zapadnoevropske, »mlade gnevne ljude«.

Ovaj beloruski pisac, hteo je, pre svega, da istakne i pokrene neke savremene dileme ljudi svoje zemlje, da im priđe ljudski toplu, načinom, upravo, karakterističnim za jednog slovenskog pisca, da naglasi jedan optimizam koji je humanistički u suštini, optimizam zasnovan na veri u čoveka i u njegovo »srce«, na razumevanju njegovih slabosti i moralnih devijacija. Bez iluzija da svoje junake može nalaziti samo u redovima onih koji se ponašaju isključivo u skladu sa utvrđenom »logikom društva«, dešavajući pozitivno ili negativno u odnosu na njegov ideal, ali uvek predvidljivo i jasno motivisano, Šamjakin smelo odbacuje takva ograničenja. Njegovo delo je upravo profešt protiv svakog shematizma, bilo u društvu bilo u književnosti, a u ovom smislu i protiv svakog parolaskog optimizma.

Vlastimir PETKOVIĆ

Aleksandra Nučić Gudelj Kuća u elipsi vrta »Naprijed«, Zagreb 1966.

KROZ OVAJ ROMAN prepliću se različite niti. Dominantna je atmosfera lirskog kazivanja, koja čitavom delu daje izvesnu poetsku obojenost, ali Aleksandra Nučić Gudelj upliće u svoj roman i društvene replike koje vode ka satiričnom posmatranju porodičnih odnosa. Sve to ona prikazuje kroz vidokrug i unutrašnji monolog devojčice na taj način ima pretenziju da nam predstavi i viđenje sveta iz perspektive najmladih.

Bilo bi suviše usko ograničiti ovo delo na bilo koju od pomenutih komponenta. Ali treba naglasiti da ove komponente ne čine sklad koji bi vodio ka znatnijem doletu; rezultanta svih elemenata ne čini zbir, već linije teku uporedo i odvlače pažnju čitaoca svaka na svoju stranu. To, svakako, slabi krajnji dojam o delu, pa i sama poruka mlade spisateljice ostaje nedovoljno naglašena — ovo pod uslovom da je ona sama želela da daj svojoj poruci vidnije mesto.

Aleksandra Nučić Gudelj nesumnjivo vešto vlada rečima. Njene rečenice su uvek tečne i melodične, njene metafore su bistave i prečišćene, kazivanje je na prvi pogled majstorsko. Međutim, naliječe ove proze daje znatno drukčiju sliku. Nedostatak prostora onemogućuje nam da pokažemo koliko su pojedini fragmenti, pasusi, pa čak i pojedinačne rečenice i fraze samostalne celine, bez punije organske veze sa fabulom romana. Moglo bi se izvršiti premeštanje kraćih ili dužih odlomaka s kraja na kraj knjige, a da se to i ne oseti. Očigledno da je autoru nedostajala prava snaga da sve ove elemente objedini u prozu čija bi organska celovitost bila neraskidiva.

Dodamo li tome još i knjizku jednostavnost (naročito pri analizi porodičnih odnosa i posmatranju sveta stari-

shodno literarnog teksta. Upravo ti kvaliteti ispoljili su se i u »Uspom i padu Trećeg Rajha«, mada je ova knjiga nastala kao plod dugogodišnjeg studiranja i razmišljanja i mada je sasvim drukčije koncipirana. Širer je umeo izvanredno vešto da odabere i organizuje dokumente, tako da njegov tekst mestimično poseduje temperaturu najvršnije umetničke proze. Neka »poslovna« pisma koja je Širer odabrao neodoljivo podsećaju na Kafkin svet »normalnog užasa« i potvrđuju teoriju po kojoj je on bio vizionar najbliže budućnosti. Evo, na primer, pisma koje je, po Šireru, jedna firma uputila upravi jednog logora koji je trebalo da bude osnovan u blizini Beograda: »... i mammo čast da vam podnesemo planove naših usavršenih krematorijumskih peći koje rade na uglj i koje su u dosadašnjoj upotrebi potpuno zadovoljive. Predlažemo vam instaliranje dveju krematorijumskih peći u okviru planiranog objekta, ali vam savetujemo da prethodno utvrdite hoće li 2 peći moći da zadovolje vaše potrebe. Mi vam garantujemo efikasnost i solidnost naših peći, vrhunski kvalitet upotrebljenog materijala i preciznost naše izrade...« Ili: »Za donošenje tela na samo ognjište predlažemo vam jednostavno upotrebu jedne metalne viljuške... Za transportovanje tela do peći predlažemo vam laka kolica čije smo nacrtje priložili...«

U vezi s gornjim je i drugi bitan kvalitet Širerovog dela: on je, jasno kao malo ko, uspeo da sagleda jednu suštinsku karakteristiku fašizma koju je na primer Bert Brecht prevideo: da su u nacizmu mnogo opasniji i mnogo

nečovečniji od gangstera tipa njegovog Artura Uija bili birokrati Himlerovog tipa. Širer je to shvatio još u vreme »Berlinskog dnevnika«. U »Uspom i padu Trećeg Rajha«, u istom poglavlju o nacističkim zločinima, znatan broj stranica posvećen je »medicini« u logorima uništavanja. Precizno i upečaljivo prenoseći sadržaj svedočanstava i dokumenata, Širer se zgraža nad zločinačkim cinizmom »eksperimentata« u kojima su zarobljenici, većinom sovjetski, satima držani u ledenoj vodi, a zatim o bamrlji izlagani dodiru nagih žena. Širer ne sumnja da su neposredni autori ovakvih dela morali biti sadistički manijaci, ali on nas neprestano, eksplicitno ili implicitno, organizacijom teksta, uverava da ta činjenica kao karakteristika sistema nipošto nije najbitnija. Uz opis ovih jezivih činova on navodi i neuporedivo jeziviju istinu da su oni obavljani sa sasvim ozbiljnom namerom da se utvrdi kakvu i koliku zimu će nemački vojnik na Istočnom frontu moći da izdrži i kakvim sredstvima mu se ruče najefikasnije pomoći. Širer podseća da za ponovno nastajanje jednog takvog ili sličnog poretka nije neophodno da se izrodi generacija zlikovaca, već je sasvim dovoljno da se stvore odgovarajući društveni i istorijski uslovi. U tom smislu, a shodno rečima koje nosi kao moto, Širerova knjiga je ozbiljna opomena, i u vreme kad prevodimo memoare svih mogućih nacističkih feldmaršala trebalo bi i nju prevesti.

Ivan 50P

Konstantin Paustovski Knjiga lutanja »Veselin Masieša«, Sarajevo 1965; prevela Ina Krstanović

PAUSTOVSKI u »Knjizi lutanja« sažima tradicionalnu naklonost prema opisu prirode i moderni fenomen podsvesnog, »automatskog« teksta. Ono što njegovom tekstu daje posebnu prozračnost upravo je jedan čudesni, njemu samo svojstveni realizam, koji nastaje na širokom planu pomenih granica između svesnog i podsvesnog. Nit njegove priče ne sputavaju nikakvi okviri i međe, pričanje je »slobodno, smjeloo«, za njega je »jedini zakon autorova volja« (K. Paustovski).

»Knjiga lutanja«, hronika o piščevoj životnoj odiseji i susretima sa ljudima, predstavlja novu dimenziju jednog zrelog majstora pripovedanja. Ona ide u red onih biografsko-memoarskih dela koja se pišu u zenitu stvaranja i u kojima se ili prave retrospekcije na pređeni životni put, ili otkrivaju istine koje ranije nisu bile kazane. Biografski element »Knjige lutanja« u suštini je samo formalan povod da pisac kao savremeni posmatrač sumira sav onaj bogati i dinamičan život postrevolucionarne sovjetske epohe. »Knjiga lutanja« je povest o onim danima sovjetske kulturne istorije u kojima je »staru«, predrevolucionarnu umetnost zamenjivala jedna nova, koja se tek rađala. To je vreme tek utihlih svađa između raznih umetničkih grupacija i »izama«, vreme »NEP-a« (davanje inicijative privatnoj privredi) i industrijalizacije, vreme žurnalističke boemije i bosjačke oskudice koje je rađalo nove umetnike: Olješku, Ilifa, Babelja, Bagrickog, Bulgakova, Roskina, Fedina, Dvoženka i dr... To je period rasta sovjetske inteligencije i kulture.

Jedina sadržajna linija koja stvara i događaje u knjizi postavlja u izvestan poredak upravo je »piščeva slobodna volja«. Paustovski je u mogućnosti da govori o svemu što ga u datom trenutku inspiriše. Jednom je to utisak o Babelju ili Olješki, drugi put nadahnuti opis »tajanjenje« Mešorske šume, treći kratka etida o cvetu geranije na stolu u nekoj moskovskoj kćmli. On ima svoju projekciju za svaki utisak. Počinje od sporednog detalja da bi kasnije prikazao puni događaj. Govoreći o pesniku Bagrickom priča počinje o mahitnoj ljubavi jednog velikog umetnika premapticama koji svoje honorare uvek preračunava u cenu »skretki, mrvljivih pač i sjemenja za kanarince«. Poglavlje o Majakovskom počinje od »bakarnih blokeja« koji su Paustovskom ostali u »šehaštu iz dvorane Doma pisaca kad je pesnik ležao na odru. Blokeji su bili izlizani i blistali su na suncu: »Pesnik je koračao zemljom krupnim koracima i malo nemarno. Bakar se izlazio od takvog koračanja«.

U »Knjizi lutanja« pojam »lutanja« ima svoj simbolički smisao. Ceo vek ljudski i sve delanje je neprekidno lutanje. Paustovski podjednako »luta« i kad je na svojim svetskim putovanjima od Zakavkazja, preko Italije do Provanse, i kad kao nepriznati početnik obija pragove moskovskih novinskih redakcija. On »luta« kako u traganju za tajnama »Mešorske šume« i »devonskog vapnenca«, tako i u svojim naporima da nađe pravi izraz reči.

To je život umetnika shvaćen kao lutanje. Lutanje za smislom koji nije nepoznat, ali koji uvek iznova traži svoju potvrdu.

Ostoja ĐURIC

Brana CRNČEVIĆ PIŠI KAO STO ČUTIŠ

Kad prođe dan shvatite da je to jedan dan života manje, a ne jedan dan života više.

Nikada tirani nisu umirali od smeha, uvek je smeh umirao od tirana.

U budućnost se ne ide bez prošlosti.

Od muve nikakvim razvojem ne može postati avion.

Nema te stvari za koju ne bih živio.

Tvrtko KULENOVIĆ

Norman
KAZINS

PISAC KAO GRADANIN SVETA

prevedeni esej prevedeni esej prev

ERIH KOŠ postavlja četiri osnovna pitanja o piscu i njegovim problemima. Postoji možda i peto pitanje: Kakva je uloga ili funkcija pisca u ljudskom društvu.

Pisac je bar u jednom pogledu sličan teologu. On nastoji da zadovolji ljudsku glad za besmrtnošću. On čitaocu omogućuje da svome životu doda mnogo života. Slab pisac stvara ličnosti koje žive izvan čitaoca, postajući puki predmeti radoznalosti. Dobar pisac stvara ličnosti koje žive u čitaocu, postajući istinska proširenja čitaočevog sopstvenog iskustva.

U ovom smislu pisac koji omogućuje čitaocu da postane emocionalno vezan za živote njegovih ličnosti ispunjava najveću želju čoveka, to jest da živi preko svog kratkog trenutka u vremenu. Pisac takođe omogućuje čitaocu da se poveže sa ranijim životima kao i sa životima koji će tek doći. On snabdeva individuu slobodom izbora: Koju vrstu života želi da doda svome životu?

Drugi način da se ovo kaže je, razume se, da se umetnost pisca kuša njegovom sposobnošću da prevaziđe lično sećanje. Sećanje je potvrda života. Čoveku se u stvari ništa ne dešava ukoliko to ne postane sećanje. Neki ljudi prolaze kroz život u stanju potpune antiseptice: Ne dodiruju život niti život dodiruje njih. Umetnik-pisac oplemenjuje sposobnost individue da bude u dodiru sa životom, da se slaže sa drugima, da njihova sećanja učini svojim. U ovom smislu, pisac proširuje stazu ka podsvesti i sećanjima omogućuje da uhvate ono što bi inače bilo isključeno.

Druga retko veličana funkcija pisca je da omogući čoveku da mirno sedi. Paskal je jednom rekao da je većina nemira i zala u životu rezultat čovekove nesposobnosti da mirno sedi i razmišlja. Naše vreme, međutim, verovatno u istoriji neće biti obeleženo po velikom broju ljudi koji su insistirali na mirnom sedenju kako bi se sledila ozbiljna misao. Jasno, ovo nije doba meditativnog čoveka. To je žurno, razroko, prodorno doba. Zamena za spokoj su poslovi od bilion dolara. Gotovo svakodneвно, novi protivotrovi za kontemplaciju izviru i iskaču iz tezgji. Tišina, u kojoj se kritička oskudica oseća već širom sveta više nego u ičem drugom, gotovo je pogana reč. Moderni čovek može ili ne mora biti zastareo, ali je on izvesno žicom vezan za zvuk, i on trza isto tako prirodno kao što diše.

Prema tome, pisac je u neku ruku terapeut. Jer njegova umetnost omogućuje ličnosti plodnu samoću — ponekad u srcu gomile. Pisac pruža čoveku šansu da se sredi. Psiholozi ovo zovu integracijom, ali sve što ona znači jeste da čovek ponekad mora biti sposoban da se suoči sam sa sobom. A ovo se retko kad može učiniti u jurnjavi — naročito kad čovek teži praktično svemu u ime praktično ničega.

Knjiga je partikulizovana umetnost pisca. Knjiga vežba a i popunjava duh; ona razbija samoću koju čovek oseća u grupi, ali isto tako pruža sjajnu uzajamnost u usamljenosti; ona se suočava sa fizičkim ograničenjima života ali isto tako nastoji da ih prevaziđe; ona pomaže čoveku da shvati potrebu za spokojem.

Postoji još jedna funkcija knjige koja osigurava pažnju i slavu. Ona je u vezi sa velikim temama, velikim idejama, velikim idealima. Civilizacija ne može postojati bez progressa, progress bez ideja, ideje bez knjiga. Pisac pomaže da se dođe do osnovne energije za ljudsko napredovanje. Aristofan je jednom protestovao protiv, kako ih je on nazvao, »izdajnika scene«. Mislio je na one pisce koji nisu najpotpunije uspeali da iskoriste priliku ne samo da zabave narod nego i da ga izmene i pokrenu. Problem pisca uvek je bio da poveća svoju korisnost i svoju pristupačnost. Jer savršenstvo izraza nije dovoljno. Pisac mora imati šta da kaže. On mora biti kadar da prođe.

Suviše mnogo pisaca, bojim se, kao da okleva da se obrati onim širim vizijama za koje je čovek sposoban. Oni se ponose svojom sposobnošću da život vide onakav kakav je, ali rezultat je u stvari krivotvoreni realizam koji zanemaruje smislaonije vidove života. Čovek zanemaruje smislaonije vidove života. Čovek se pita da li su takvi pisci preokupirani ljudskim neurozama do stepena bitnog isključivanja ljudskog potencijala; ne odvajaju li se možda, u želji da izbegnu jevtinu sentimentalnost, od poštenog osećanja.

Iznad ovoga je potreba za piscima koji pisanju mogu da vrate njegovu moćnu tradiciju vodstva u krizi. Većina velikih iskušenja u ljudskoj istoriji stvorila je velike pisce koji priznali posebnu odgovornost svojim vremenima. Oni su definisali probleme, priznavali li vrednosti stavljene na kocku, dramatično priznali prirodu poziva. U granicama današnjih potreba poziv pisaca je da sebe vide kao predstavnike ljudske zajednice. Jer središnje pitanje s kojim se danas suočava svet nije stanje ove ili one nacije, nego ljudska situacija.

Opasnost koju je tako dobro opisao filozof Vajthed — opasnost da događaji mogu prevazići čoveka i ostaviti ga kao zadihan i bespomoćan anahronizam — sada je nešto mnogo više od govorne figure. Mi smo skočili vekove unapred izmišljajući novi svet za život, ali i dalje imamo neadekvatnu koncepciju o na- i još ulozu u tom svetu. Mi smo se okružili i sputali jazovima — jazovima između revolucionarne nauke i evolucionarne antropologije, između kosmičkih drangulija i ljudske mudrosti, između intelekta i savesti. Sukob između znanja i etike koji je Henri Tomas Bakl predvideo pre jednog veka sada je više nego obična čarka.

Šta očekujemo od pisca koji je suočen sa ovim iznenadnim, ozbiljnim prevratom u metafizičkim istorije? Možda ni jedan odgovor ne može da ima dovoljno elastičnosti da bi bio dovoljno dobar. Ali mi izvesno od pisca možemo očekivati da odrazi novi duh doba, koji ukazuje na zbližavanje čoveka. Mi od njega možemo očekivati da postane glasnik gra-

Letos je u Lahtiju, u Finskoj, šezdeset milja severno od Helsinkija, održana međunarodna konferencija pisaca pod pokroviteljstvom društva »Ejno Lejno«, koje nosi ime po čuvenom finskom pesniku, i u kome se okupljaju istaknuti finski pisci, kritičari i umetnici. Pisci iz Evrope i Severne i Južne Amerike pozvani su da razmotre probleme i ciljeve moderne literature. Glavne referate, oko kojih se kasnije vodila diskusija, održali su jugoslovenski književnik Erih Koš, švedski pisac Jan Mirdal i

predsednik uredničkog odbora američkog časopisa »Saturday Review« Norman Kazins. »Saturday Review« je ove tekstove objavio u broju od 13. avgusta. Četiri osnovna pitanja o piscu i njegovim problemima koja je u svom referatu postavio Erih Koš, i na koja se u svom izlaganju nadovezao Norman Kazins, glase: Prvo pitanje: šta i čemu? Drugo pitanje: kako pisati? Treće pitanje: kada? Četvrto pitanje: zašto i čemu?

prevedeni esej prevedeni esej prevedeni esej prevedeni esej prevedeni esej prevedeni esej

uka o međudodnostima znanja — ona kritička oblast izvan usitnjavanja u kojoj se znanje mora integrisati da bi imalo pravo značenje? Postoji li dovoljno osećanje individualne odgovornosti za grupnu odluku? Da li je individua sposobna da procenjuje novine i vidi vurnosti nude barem nešto od aršina kojim

pisac može da izmeri svoju ulogu i mesto u totalnoj slici našeg vremena.

Pre dve hiljade četiri stotine godina svet je poznavao Zlatni vek u kojem je razvoj individue smatran za prvi zakon života. U Grčkoj je on dobio oblik revolucije svesti, emancipacije intelekta od ograničenja korodirajuće neukosti i mentalne neaktivnosti. Još jednom, u naše vreme, na dohvat čoveka je drugi Zlatni vek — ako samo bude mogao da ga pozna i dela shodno njemu. A pisci mogu da obeleže put.

Cilj mora biti građanstvo sveta. A transcendentni cilj pisaca danas je, ili bi trebalo da bude, da pripreme čovečanstvo za pripadnost građanstvu sveta. Svet od pisaca traži vitalno međunarodno vodstvo u stvaranju forme i suštine zakona sveta. A u bitnim osobinama ovog vodstva pisac koji je sam građanin sveta može da nađe najpotpuniji izraz i najveći odziv.

Ipak jedan od paradoksa našeg vremena je u tome što građanstvo sveta, najvažniji ideal u ljudskoj istoriji ostaje neprodat. Jer građanstvo sveta, da parafraziram Viktora Igoa, jeste ideal čije je vreme došlo. Svet će postati jedan ili sveta može uopšte ne biti. A ipak ide ali se ne prevode u dejstvenu realnost samo zato jer su potrebni. Oni moraju da se upale u ljudskoj svesti. Oni moraju da razviju eksplozivnu snagu. Oni moraju da probiju svoj put kroz planine otpora, tradicije i ortodoksije.

Otkuda dolaze ideali? Kako oni dobijaju ovu snagu? Kako oni postaju opipljivi i dalekosežni?

Zaštitnik, nabavljač — u stvari tvorac kliče i oplodilac — ideala je pisac. To je njegova prirodna dužnost.

Isto je tako teško odvajati ideale od pisca kao što je teško odvajati istoriju od istoričara. Milton, Pejn, Garibaldi, Igo, Monteskie, Džerferson, Hjum, Alfijeri, Tenison, Spinoza, Tagore, Ikbal, Konfucije, Kagava, Džon Stiuart Mil — to su samo neki pisci koji su doveli do toga da se ideali i ideje potpuno razviju u preoblikovanju istorije.

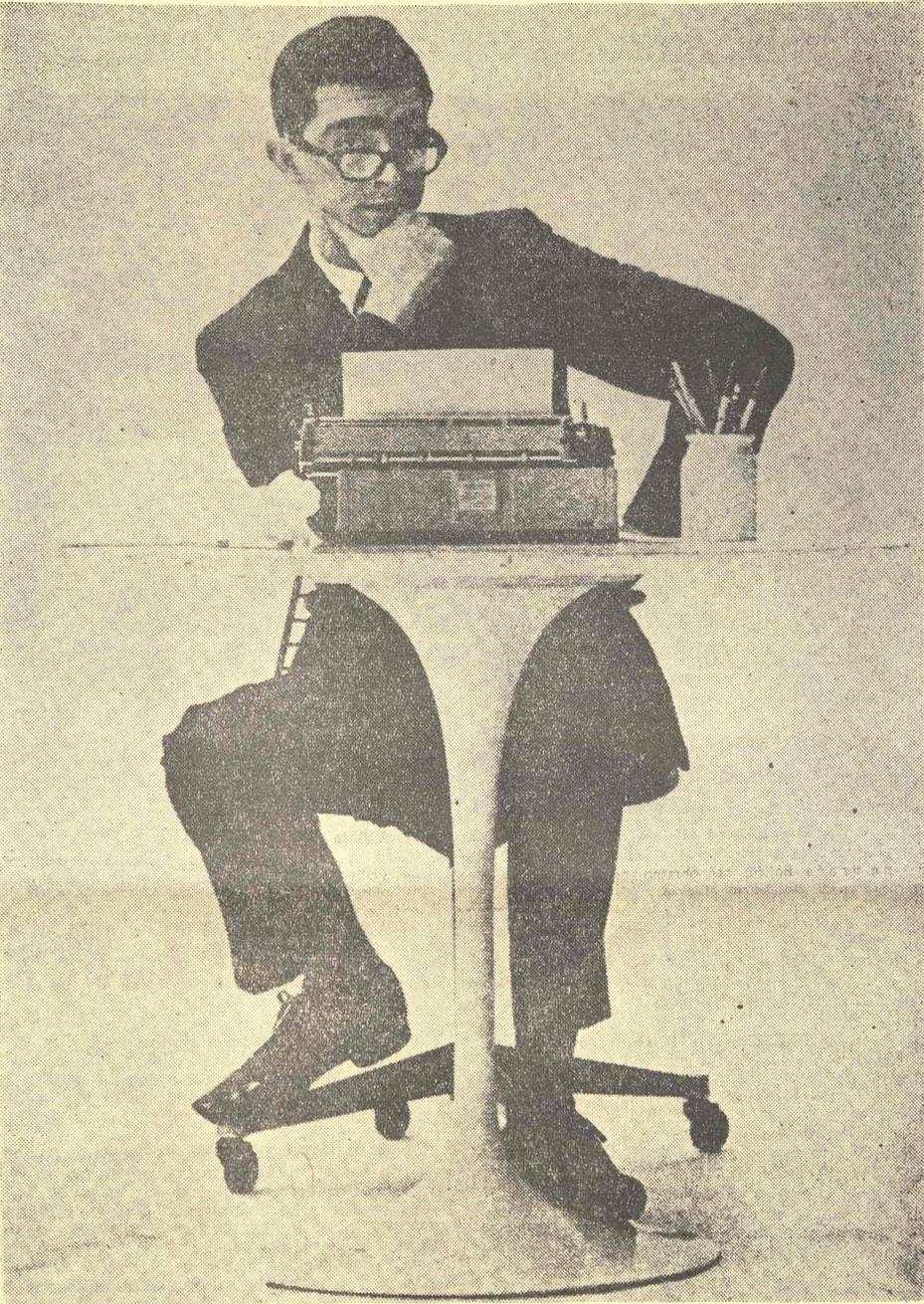
Ali ono što je možda najveći ideal — ideal sveta pod zakonom — ljudskog društva kojim se upravlja i u kojem je čovek slobodan od rata — ovaj ideal tek treba da nađe svoju potpunu snagu i energiju. Pisci su potrebni. Građanstvo sveta će biti nemoguće bez njih.

Danas čovek nije bezbedan u prisustvu čoveka. Stari kanibalizam ustupio je mesto anonimnoj akciji u kojoj ubica i ubijeni ne poznaju jedan drugog, i u kojoj, u stvari, sama činjenica masovne smrti ima kao posledicu da je ubijanje mnogih ljudi manje prekorno od smrti jednog jedinog čoveka.

Kratko rečeno, čovek se razvio u svakom pogledu, ali nije razvio svoju sposobnost da se zaštiti od ljudske inventivnosti. Njegovo znanje je ogromno, ali ne obuhvata tvorevine mira. Stoga što pridaje važnost zaokruženom gledanju na život, on proučava istoriju, filozofiju, religiju, jezik, književnost, umetnost, arhitekturu, političku nauku. Stoga što je zainteresovan za svoje blagostanje proučava antropologiju, biologiju, medicinu, psihologiju. Stoga što ga zanima tehnički progres, proučava hemiju, fiziku, inženjerstvo, matematiku. Ali on tek mora mir da učini osnovom u svom obrazovanju. Najvažniji predmet na svetu jedva da se može naučiti. Osnovne principe sadržane u stvaranju situacije sigurnosti, efektivna ograničenja nacionalne suverenosti, osnovne elemente koji moraju učiti u stvaranje zakona sveta — ako to ne sledi i ne shvati, ništa drugo što zna neće čoveku koristiti. Ali takvo znanje sad nije utvrđen i bitan deo ciljeva koje je sedi postavio.

Pisac čije delo odražava ovaj duh građanstva sveta u dobrom je položaju da ljudsko znanje preobradi u ljudski progres.

Preveo Dušan Puvadžić

OD PISCA SE NE MOŽE OČEKIVATI DA PREUZME CEO TOVAR LJUDSKE SUDBINE

danstva sveta. Od njega možemo očekivati da suzi jaz između individue i društva. Od njega možemo očekivati da skрати razdaljinu između individualne sposobnosti i kolektivnih potreba.

Našoj generaciji nedostaje filozofija vitalnog sudelovanja u svetskoj zajednici. Koliko se naglašava najvažnija nauka od svih — na-

dalje od novina, da vidi događaje nasuprot širom istorijskom toku? Jer krajnji ciljevi odjednom su postali sadašnji imperativi: s njima će se suočavati i oni će se postići u našem vremenu ili se mogu nikad ne postići.

Ovo su odgovornosti koje se nadnose iznad njega i od pisca se ne može očekivati da preuzme ceo tovar ljudske sudbine. Ali te odgo-

Slobodan
RAKITIC

SOPOČANSKA RUŽA

VRH ZARNOG SNA ti vrtove uzgajam,
Vinu se i vočka preko plodnog tla.
Pih svetu vodu sred nebesna gajal!
O, nestašno dete, samotani i plah
Skrilih se pod zlatne odore tvog sjaja.
Obujmi me krilom, sačuvaj od zla,
Dok ponad sna ti vrtove uzgajam!

Vreme si čisto, mig i opomena,
Sjaš kao da me zapljuskuje zora!
Pogled ti umni, u obmani trenu,
Plamenom greje dubine mramora.
Videh i dvore u dnu tvojih zena,
Čuhi vale negde zahuktalog mora!
Vreme si čisto, mig i opomena!

Nosim te u sebi, o zlatno breme!
Sja zvezda smrti u nebesnoj peni.
Sa tvoga lica čitam davno vreme,
Samotan pratim pogled ti misteni.
Ziški plavetna, sićušnog ogreje me,
Izbistri vid mi prahom zamagljeni!
Nosim te u sebi, o zlatno breme!

Ko plamna strela sinu verno jato
Nad kojim sunce nepomično pati.
S lica ti berem proslavljeno zlato,
Tvoj pogled kao da mi mladost vrati!
Obnoć te krasi sazvežđe krilato!
Svagda će ko kap čista neba sjati
Pod svodom hrama ozareno jato.

Ko pticu ne ču, ništa nije čuo!
Do tvoga doma večni sjaj vodi me,
Do zlatnih dveri gde sam posrnuo
Zasut penom vala devičanske plime
Tog mora što sam u snu udahnuo,
Tog mora što ti obasjava ime!
Ko pticu ne ču, ništa nije čuo!

O, teško onom koga pesma snađe!
Odasvud pute vreme sastavilo,
Zalud mi more, zalud mi i lađe,
Zalud ti takoh ozareno krilo
Kad vedri napev nikad me ne nađe!
Sve što se snilo, samo se usnilo!
O, teško onom koga pesma snađe!

Zatamni i žarna ptica sred beskraja,
Zatamni stablo s vočkama krilatim.
O, šta je to što te od svega izdvaja?
Buru mog tela stišaj umiljatim
Varkanjem pakla i varkanjem rajal
Dok sjaš nalik krinu puna zarnih vlati,
Zatamni i žarna tvar sred beskraja.

Ko da me u snu neka žud raspinja,
Prilikom se tebi i rujnoj zvezdi.
Tu slušah, opčinjen, i more sinje,
Tu pjanoga me tvog bistri gled trezni.
Dok s čela stresam ustreptalo tije,
Usne ti takoh kretom neopreznim
Ko da me u snu neka žud raspinja!

O, pastorko večnosti, vidarice,
Dok mi zvezde beli prostor nude,
Klečim, obamro, usred izmaglice.
Lice mi nalik licu ružne lude
Prenu viole drhtaj zlatne žice.
Vaj! ukroti nada mnom ljutu studen,
O, pastorko večnosti, vidarice!

U tvoje vreme da l'ću stići i ja?
O devo gorska u prozirnoj peni,
Prosti mi grehe! Od sna umilnija
Čednost se tvoja nad gorom rumeni,
Ruka ti se vita oko mene svija.
O devo gorska u prozirnoj peni
U tvoje vreme da l'ću stići i ja?

O, udostoj me nebesnih počasti!
Dok beli labud u ložnice sleču,
Isceli bole sramotnoj nevesti,
Daruj da vidim što videti neču:
Otrezni silne od zla i obesti!
Od tvojih čari umreću, umreću!
O, udostoj me nebesnih pričesti!

Vrh zarnog sna ti vrtove uzgajam,
Vinu se i vočka preko plodnog tla.
Pih svetu vodu sred nebesna gajal!
O, nestašno dete, samotani i plah
Skrilih se pod zlatne odore tvog sjaja.
Obujmi me krilom, sačuvaj od zla,
Dok ponad sna ti vrtove uzgajam!

Likovna Umetnost

IZLOŽBA »LADE«

Umetnički paviljon Cvijete Zuzorić na Kalemegdanu

OD SVOG OSNIVANJA i u toku dugogodišnjeg postojanja »Lada« je uglavnom okupljala slikare formirane na impresionističkim iskustvima — njeno već tradicionalno postojanje ispoljavalo je i vernost prema tradiciji. Nesumnjivo je da su slikari »Lade«, izvesni više izvesni manje, dali svoj doprinos beogradskom slikarstvu dvadesetog veka, kao što i »Lada«, uzeta u celini, ima svoju ulogu u tom smislu. Ali je isto tako nesumnjivo da je »Lada«, u ovom našem vremenu, odveć blede evocirala prošlost. Nedavno je, međutim, »Ladi« pristupio veći broj poznatih beogradskih slikara i vajara srednje i mlade generacije sa lepim pobudama da je osveže.

Sadašnja izložba »Lade«, u ovako znatno dopunjenom sastavu, pokazuje veliku ozbiljnost novopridošlih članova, njihove stvarne želje u podizanju nivoa i aktualizovanju »Ladinih« izložaba. Ovo kažem, svakako, na osnovu radova kojima su oni predstavljeni na izložbi. Naravno, na čelu sa delima Bete Vukanović zastupljeni su radovima i dugogodišnji verni članovi »Lade«: skoro preminuli slikar Živorad Nastasijević, zatim Leosava Pavlović, Bora Stevanović, Jelisaveta Petrović, Jęfta Perić, Olivera Vukašinović, Živko Stojsavljević, Ana Marinković i pridošli članovi koji su predstavljeni svojim najnovijim ostvarenjima. Od slikara to su Mića Popović, Ksenija Divljak, Mario Maskareli, Vera Božićković-Popović, Radomir Reljić, Draginja Vlašić, Dragoš Kalajić, Zuko Džumhur, a od vajara Matija Vuković, Milija Glišić, Nikola Janković i Nebojša Mitić. Na osnovu ovih imena, očigledno je, za upućenog, koliko se i na koji način »Lada« preobrazila, ona je danas otvorena prema aktuelnim likovnim strujanjima od apstraktnih rešenja do nove figuracije, od magičnog realizma do savremenog ekspresionizma... a nije odbojna i prema nekim tradicionalnim koncepcijama. Ipak u vezi sa današnjom »Ladom«, kao umetničkom grupom, a s obzirom na njen ovakav sastav, mogu se postaviti i neka pitanja koja se odnose na njen karakter koji nije profilisan nekom zajedničkom komponentom u bilo kojem pogledu — estetičkom, tematskom, generacijskom...?

LIDIJA MIŠIĆ

Galerija Kolarčevog narodnog univerziteta

PRVA SAMOSTALNA IZLOŽBA skulptura Lidije Mišić ispoljava autorovu težnju ka dinamičnom organizovanju skulptorske forme u prostoru. Lišene opisnog karaktera, skulpture Lidije Mišić sačinjene su ili u vidu nepravilnih, rasčlanjenih oblika koji formiraju slobodnu arabesku ili je, pak, usredsređenje na artikulaciji planova jedne kompaktnije mase, na umnožavanju njenih profila u nameri da se što više pojača vizuelno dejstvo odnosno dinamika, kako unutar same skulpture tako i u prostoru.

Kada je reč o onim skulpturama Lidije Mišić pomenutim u prvom slučaju, rekao bih da one deluju nekom elementarnom ekspresijom, dok ove druge karakteriše složeniji formalni postupak, želja za iznalaženjem vizuelno što efektnijih rešenja.

Uzeta u celini, ova izložba je pokazala ozbiljnost, znanje i smisao aktivnog prilazanja Lidije Mišić izvesnim problemima savremene skulpture; ona te probleme dobro oseća i boji ih jednom ličnom notom.

SLAVKO MARIĆ

Galerija Doma JNA

NARODNOOSLOBODILACKA BORBA i pejaž tematske su preokupacije zagrebačkog slikara Slavka Marića. Prilazeći ovim različitim motivima Marić je primenio i različit slikarski postupak, drukčije koncepcije. Naime, njegove figuralne kompozicije, koje su uglavnom velikih formata, tretirane su plošno, tonski, gama je tamna i mahom valerski neizdiferencirana. Te Marićeve slike sa ratnom tematikom odveć deluju suvo, ostavljaju utisak dekorativnih panoa. S druge strane, njegovi koloristički pejzaži i stilski i vrednosno predstavljaju nešto drugo. Znatno dinamičnije rešeni, ovi pejzaži ispoljavaju izvestan smisao za kompoziciju za skladne kolorističke odnose, za slikarsku materijalizaciju. Naravno, u slikama manjeg formata ovi i ovakvi kvaliteti došli su do punijeg izražaja. Pa ipak, i pored svih vrлина, pejzaži Slavka Marića, gledani iz šire perspektive, predstavljaju jednu prilično oveshtalu koncepciju interpretiranu u realističkim okvirima.

Vladimir Rozić

muzika

Opera „Četrdesetprva“ NA BEOGRADSKOJ SCENI

POSLE dosta bogatog opusa solo pesama, masovnih pesama, simfonijskih poema i kantata, koje su domaći kompozitori napisali na teme iz naše Revolucije, kompozitor Mihovil Logar latio se jednog veoma delikatnog i nezahvalnog posla: da komponuje muzičko-scensko delo sa sadržajem iz vremena oslobodilačkog rata — operu koju je njen libretista Momir Nikolić nazvao »ČETRDESETPRVA«.

Stavljanjem na repertoar ovog novog domaćeg dela Beogradska opera obeležava dvadesetpetogodišnjicu narodnog ustanka, a kompozitor M. Logar još jedan uspeh u svom muzičkom stvaralaštvu. U želji da savremenim muzičkim jezikom oživi likove naših ilegalaca, koji su u porobljenom Beogradu 1941. godine u veoma napetoj atmosferi, lomeći se između dužnosti istinskog rodoljuba i ustreptalih lju-

bavnih osećanja, tražili put ka slobodnoj teritoriji, kompozitor Logar je težište svog muzičko-dramskog izraza usmerio na orkestar, koji u tumačenju dramskih sukoba i psihološkom senčenju melodijskih linija i recitativa nije samo zvučna podloga, već aktivni nosilac celokupne dramske radnje. Na tako muzički sažetoj i bogato satkanoj orkestarskoj partituri, uzdižu se, lepršaju i međusobno kontrastiraju jasno izraženi recitativi i arije kratkog daha, koje preko lirski izraženog ljubavnog dueta u drugom činu, prerastaju u široko raspevanu odu slobodarskom gradu »Beograde labude grade... u čijem se fonu više naziru nego čuju zvuci hora.

Ulazeći u scensko oblikovanje ovog dela reditelj Mladen Sablić našao se pred složnim zadacima. Polazeći, verovatno, od činjenice da već i sama atmosfera u kojoj se odvija dramska radnja nosi u sebi jasno izražene dramske elemente, Sablić je u svojoj režijskoj koncepciji svoju pažnju usmerio potenciranju i senčenju lirskih momenata, čime se na nekim mestima udaljavao od same fabule, ali je zato veoma gustivno dočaravao njenu muzičko-poetsku lepotu. Ovo udaljavanje još više je potencirano, inače veoma maštovitim i umetnički jasno stiliziranim dekorom Miomira Denića, koji nas je simboliziranjem i donekle mističnim dočaravanjem atmosfere okupiranog Beograda, doveo u situaciju da i sami rasplamsavamo maštu da bismo shvatili svu suštinu i lepotu dela koju nam nude reditelj, scenograf i kompozitor.

U ništa lakšem položaju nisu bili ni nosioci glavnih uloga. Oni su u tumačenju svojih likova imali da reše čitav niz vokalno-tehničkih i glumačkih problema. Drago Starc kao Perović imao je svakako najteži zadatak. On je uložio i dovoljno volje i dovoljno truda da što vernije dočara ovaj lik. U tome je parcijalno imao i uspeha. Ali, na žalost, imamo utisak da mu je ovo polazilo za rukom više u glumačkom nego u muzičkom vajanju ovog lika.

Miroslav Cangalović, kao i obično, glasovno i glumački u tumačenju lika mladog i plahovitog revolucionara Radeta, bio je na visini svog zadatka. Breda Kalef u ulozi Mine ispoljila je jasno osećanje za lirsko senčenje pevane fraze, stapajući svoj nenametljivi glumački gest s logičkim tokovima dramske radnje. Ostali tumači uloga sa zalaganjem i razumevanjem trudili su se da ostanu što dosledniji koncepcijama reditelja.

Bogdan Babić autoritativno i znanjački vodio je orkestar, povezujući sve zvučne niti partiture u jednu celinu, iako je na nekim mestima nepotrebno forsirao zvučni potencijal orkestrana šteta pevača.

Ljubavne vizije Radeta i Mine, u koreografiji Mire Sanjine, satkane stilski prečišćeno i tehnički savršeno, realizovali su sa puno osećanja, umešnosti i topline u oblikovanju baletskih linija Jovanka Bjeogojević i Borivoje Mladenović.

Branko Karakaš

»Breda Kalef i Miroslav Cangalović u »Četrdesetprvoj«

FILM

NOVI FILM DANAS

U ORGANIZACIJI UDRUŽENJA FILMSKIH REDITELJA i scenarista i Doma omladine održan je u Beogradu treći susret reditelja — debitanta zamišljen kao smotra najnovijih filmskih ostvarenja kinematografije socijalističkih zemalja na kojoj su uzeli učešće najistaknutiji predstavnici iz SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske i Jugoslavije.

Na primeru ovog festivala filmskih debitanta uopšte nije potrebno da se ispolji navika posmatranja debitantskih uspeha kroz sočivo koje uveličava, a neuspeha kroz optičku spravu koja umanjuje. Solidan festivalski prosek lišava nas spekulacija ovakve vrste i nagoveštava nam da je možda baš na ovom festivalu startna pozicija mnogih koji će u dogledno vreme trijumfovati na festivalima značajnijeg međunarodnog ugleda. Sa druge strane, ipak treba priznati da u izvesnom broju filmova ne možemo izjednačiti pojam novog i modernog sa kategoričkim debitantom, pošto mladost i profesionalna neopterećenost nekih autora ne mora postati argument u smislu njihove savremenosti i kreativne svežine.

U toku sedmodnevnog trajanja festivala dala su se naslutiti izvesna stvaralačka obeležja novog filma i to prvenstveno na planu filmskih sadržina. Mladi autori su zaista na vrlo osoben način progovorili o tematskim preokupacijama svojih kinematografija i skoro svi su ispoljili kritički odnos prema raznim pojavama u socijalističkom društvu, kao što su birokratija i razne deformacije u javnom životu.

To se naročito odnosi na sovjetsku selekciju filmova u kojima se taj kritički odnos pojavljuje kao dominantna karakteristika. Sovjetski umetnici se uglavnom razračunavaju sa pojavama političke ili društvene recesije i time nastavljaju već započeta istraživanja u dubinu svog savremenog sveta. Međutim, kada se pređe na teren stručnog i estetskog doživljaja, mladi sovjetski autori ne nastavljaju tradicije svojih prethodnika iz VGIK-a, Tarkovskog, Danelijela i Kulidžanova jer se u režiji i montaži kreću oblicima koji odaju nedostatak filmogeničnosti i prave filmske ekspresije. To pre svega važi za film »Kraj prozora prolaze vozovi« Eduarda Gavrilova, priči o mladoj nastavnici koja dolazi u sukob sa birokratizovanim upravnim aparatom jednog sovjetskog interneta, jednog modernog »pedagoškog poema« koja se u formalnom pogledu oslanja na već proverene metode filmskog izražavanja. Dublji doživljaj pruža film »Kriša« Larise Šepiško čiji je diplomatski rad na VGIK-u, film »Žega« nagrađen na festivalu u Karlovim Varima. Ako smo u Gavrilovljevom filmu odmah mogli osetiti razvojno dramaturšku liniju, u »Krišama« se dalo naslutiti nešto od fragmentarne dramaturgije karakteristične za novi film.

»Lebedev protiv Lebedeva« Enrika Gabaja priča nam o načinu na koji je mladi fizičar savladao neurotičnu barijeru u svojoj ličnosti koja mu je smetala da ispolji sve svoje ljudske potencijale. Pošto u početku svoje nespornizme sa samim sobom rešava na fiktivnom planu — setimo se, radi uporedjenja, filma »Bili lažov« Džona Šlezingera — Lebedev konačno

shvata da se u životu jedino može potvrditi akcijom. U celini, sovjetska selekcija je svojim najvećim delom upućena na dela sa savremenom društvenom tematikom i njihovi filmovi su za nas značili novost isključivo na tom tematskom planu.

Izbor čeških filmova ponovo ukazuje da ova zemlja postaje sve uglednija filmska nacija čiji se razvoj temelji na pouzdanim stvaralačkim osnovama i sređenoj situaciji unutar filmske proizvodnje. Film Pavela Juračeka »Svaki mladi čovek« predstavio se originalnom temom i modernim postupkom u režiji i montaži. U radu kamere i osvetljenju, u dodiru i spajanju sekvenci, jednom reči u ritmičkoj organizaciji bilo je nečega novog što se iz osnova razlikovalo od statičnosti sovjetskih filmova. Film se sastoji iz dve priče koje su dve teze za sebe o životu mladog čoveka na odsluženju vojnog roka, ali su komponovane tako da druga priča predstavlja negaciju teze iz prve priče. Sa mađarskim filmom »Ljudi bez nade« Mikloša Janča Juračevog film deli primat na ovom festivalu.

Isključiva inspiracija životnim sadržinama koje su istovremeno i odrednice filozofije reditelja Ivana Pamera čini bitnu karakteristiku drugog češkog filma »Intimno osvetljenje«. Zasnovan na verističkom evidentiranju životnih činjenica i uvek spreman da isključivo veruje u dramaturgiju koju život piše svojim promen-

Branko MARČETA

Pašinac

Ostoji Kesaru

PEVAJU LIVADE plavičastim sutonom, a moja misao u vetru na raskršću: Gde li ono bejaše taj studeni izvor?

Odsanjan davno i dozivan lepotom, zvukom što kraj stabla pročišta u tmini, raspršen zvon na suncu, u šumama.

Deblo u padu i zvonik u visini, raspevana vodenica zalutala u vreme, zovu vrelom žedu napuklih usana.

Sve staze znam što vode do Pašince, sve zvukove davne i lomne iz daljine, i miris sjenokosa i prepelica zov,

i čujem hod stoke stazom na pojilo, ali nikako stići do onog izvora, do onog bistrog izvora bez senki.

Nestao u vreme, u goru Nevidimku, ljeska zvukom na ponoćnoj mesečini, doziva davnu, odbežlu lepotu.

ljivim tokovima i oscilacijama Paserov film se neposredno nadovezuje na »Crnog Petra« i »Ljubav jedne plavuše« Miloša Formana. Taj izrazito lični stil filmske naracije predstavlja jedan od postojećih tokova novog filma koji nikako ne stoji pod znakom zapadno-evropskih uticaja već se odlikuje izvornošću nastalom u klimi jedne zrele kinematografije. Kompleks atomskog rata našao je svog odzraza u filmu »Kraj sezone u hotelu Ozon« Jana Šmita, u jednoj priči pomalo antičkih reminiscencija u kojoj sedam mladih devojaka, po završetku atomskog rata, kao matice novog života kreću u potragu za muškim predstavnicima ljudskog roda. Tema bizarna i pomalo konjunkturalna, ali ipak delo koje se izdiže iznad festivalskog proseka.

Mađarski filmovi su takođe predstavljali prijatno iznenađenje: jedna kinematografija sa kojom su se naši distributeri ustezali da nas upoznaju donela nam je najbolji film na festivalu — »Ljude bez nade« Mikloša Janča. Vremenski situiran negde u doba post-revolucionarnih represalija nad ostacima Košutovih boraca posle mađarske revolucije 1848, Jančov film posredno govori o svim monstr-procesima od tih godina pa do vijetnamskog rata. Taj film koji se događa u jednoj kaznionici koja se nalazi usred ogromne panonske pustare ima daleko širu psihološku i moralnu suštinu od jedne epizode iz mađarske istorije, jer nas istovremeno podseća na »Kaznjeničku koloniju« Franca Kafke kao i na hitlerovske konclagere. I ako ponekad suviše statičan film svojim ritmičkom impozicijom i kompozicijom kadra podseća na neke japanske filmove i dela poljskog reditelja Jerži Kavalerovića.

Poljski film »Barijera« Jerži Skolimovskog došao je sa reputacijom pobjednika iz Pezara i nagradom od pet miliona lira, ali je zbog svoje formalističke koncepcije ostavio gledaocu prilično hladnim. »Barijera« je delo prilično heterogene i konfuzne sadržine, ekskluzivne i samodopadljive forme — u njemu zapažamo skoro ceo registar izražajnih sredstava modernog filma sve do »Ludog Pjera« Zan-Lik Godara — ali i pored svega, u njegovom tvorcu prepoznajemo izrazitu autorsku ličnost.

Pošto nam je većina naših filmova prikazana na ovom festivalu poznata iz Pule, ostaje nam da se upitamo zašto u taj širi izbor nije ušao i »Povratak« Živojina Pavlovića kad je i moralno i umetnički rehabilitovan pred društvom posle trogodišnjeg nečasnog boravka u bunke-ru. Zar je bilo potrebno tom filmu pretpostaviti slabe filmove »Dani iskušenja« i »Mrtvacima ulaz zabranjen«?

Na jednom festivalu čija je bitna oznaka bila dezorganizacija, razgovori filmskih radnika i kritičara za Okruglim stolom su bili najbolje organizovani deo ovog skupa. Pored iznetih teza o potrebi kritičkog odnosa novog filma prema društvenim problemima, bilo je i govora o popularisanju novog filma među publikom kao i o načinima što efikasnijeg međusobnog upoznavanja i komuniciranja novih filmova socijalističkih zemalja.

Bogdan Kalafatović

GESCHÄFT IST GESCHÄFT

U STVARI — danas i ovde je beskraino zabavno. Od motiva — što nekada reče Krleža — ključa kao u paklu. Ali, pod uslovom da našu kulturnu klimu, i mnogo što-šta oko nje, ne shvatimo kao nešto vrelo, gde ližu plamenovi, gde je cika, strava i očaj, već kao blagoslovenu ameobnost i, uglavnom, dosadnu protoplazmatičnost. Recimo — ovo tvrđenje treba razumeti više kao proizvoljnost jedne, čvde, možda, deplasirane licentia poeticae. Dok se ispred mene nalazi knjiga Mila Dora »Dečak u sumrak«. Izdavač: »Prosveta«. Beograd, 1966. godina.

Možda grešim, što mislim da činjenica prisustva ove knjige dokazuje jedan nesporazum, proistekao iz toga što je danas, sada i kod nas, vrlo neuputno biti kvalifikovan kao zlopamtilo, netolerantan, ili — glumac antikonformizma. Jer, gluma antikonformizma skoro da je postala naša društvena igra kojom se posvedočuje dobro ponašanje. Ova igra podseća na »šuge«. Igra se tako što najveći broj poena pokupi onaj glumac antikonformizma koji »ošuga« prvog do sebe. To znači — uhvatiti na delu lažnog antikonformistu, ali zato uspešnije glumiti svoj antikonformizam. Tako se igra ova igra, i ne treba misliti o njenom početku i o kraju. Krug je, izgleda, zatvoren. Ali nije. U igru može i da se upadne i da se lovi »šuga« do u beskraj. Sve mora da bude tolerantno, osmišljeno, bez zamerke objašnjeno. I celodnevno. U znaku kratkog pamćenja. Neuhvalljivo i protoplazmatično. Povremeno — igru kvare dosadna nagvažala, zlopamtila, sanjari dugog pamćenja. U ovom trenutku plitko primenjujući, to su oni koji hoće da ispisuju, recimo, da je današnji i izvesni Milo Dor — nekada bio Milutin Doroslovac. Da ne bi došlo do zablude da je Milo Dor — Milutin Doroslovac značajan po stvaralačkom dometu — zlovoljno podsećanje na nje-

ga, podsećanje je ne na ono šta on jeste, već na jalovost našeg udobnog kratkog pamćenja. Zbog njega se Milo Dor — Milutin Doroslovac, razume se, beleži samo kao »jugoslovenski pisac koji živi u inostranstvu« (»Ekspres—Politika«, M. M.).

Međutim, Milutin Doroslovac, naše beogradsko dete — kako su to nekada govorile članice »Kola srpskih sestara« — postao je »jugoslovenski pisac koji živi u inostranstvu« ne milom nego silom, kada mu nije odgovarao, niti mu je mogao da odgovara — trenutak oslobođenja. A zašto bi mu i odgovarao taj trenutak kada se beogradsko dete Milutin Doroslovac ili, iz milošte, nazvan Luta, a kasnije u inostranstvu narečen kao Milo Dor — zapravo u sramna vremena okupacije solidno pripremao da postane »jugoslovenski pisac u inostranstvu«? Kako pripremao? Evo, ovako, baš kao što nam to kaže ova dosadna bibliografska beleška: »ZAVODSKI LIST. Smederevska Palanka. Bez oznake periodiciteta, veliki 40, ciril. Vlasnik: Za Zavod za prinudno vaspitanje omladine — Milovan Popović, upravnik. Stamp: »Jakšić« (Tih. A. Kojić), Smederevska Palanka. Ured.: Milutin Doroslovac, Vojislav Pajević i pitomica Danica Ivanović. Sarad.: Vojislav Pajević, M. Doroslovac, Tiosav Velimirović, Viktorija Radosavljević, Božidar Vojvodić, itd. Odg. ured.: Veselin Kesić, vaspitač. God. I. br. 1. — 15. maj 1943. God. I. br. 15. — 1. novembar 1943. (»Z. L.« je nastavio dotadašnje »Zavodske zidne novine«). (Vuk Dragović: »SRPSKA STAMPA IZMEĐU DVA RATA« I. Osnova za bibliografiju srpske periodike 1915 — 1945. »Srpska akademija nauka«. Građa, knjiga XI. Istoriski institut, knjiga 8. Beograd 1956. Str. 351.).

Izlišno je u ovom trenutku podsećanje da oni koji nisu mogli da budu »prevaspitani« u Zavodu za prinudno vaspitanje omladine — bili bi prebačeni u Banjički logor na dalje »prevaspitavanje«, koje se, često, okončavalo u Jajincima...

Istina, jednog sasvim svoga osećanja temporalnosti Milutin — Luta — Milo nije bio lišen. Kada je valjalo — obreo se u Austriji i sačekao proven trenutak saznanja da se u njegovoj bivšoj domovini konvertibilnost nipošto ne ignoriše. »Geschäft ist Geschäft«. Tako je Milutin — Luta — Milo postao literarni agent nekih austrijskih i zapadnonemačkih izdavača. Njego-

vo rodoljublje sa zakasnelim paljenjem afirmisalo se i na taj način što je, serijski, kod nemačkih i austrijskih izdavača, doduše pod uslovom pristojnog procenta, počeo da lansira dobar broj dela nekih naših pisaca. I da ih prevodi na nemački.

Kao što je gotovo neverovatno da subjektivna istorija Milutina — Lute — Mila nije bila nepoznata svim mogućim i nemogućim tzv. društvenim, umetničkim i samoupravljajkim organima izdavača, isto je tako gotovo neverovatno da je bilo potrebno da knjigu »Dečak u sumrak« sa nemačkog prevodi Ivan Ivanji. Ovo tim pre jer Milutin — Luta — Milo prevodi sa srpskog na nemački, a Ivanji sa nemačkog na srpski, već prema prilici, kao prevodilac zvaničnog teksta u zvaničnim prilikama ali i kao prevodilac nezvanične književnosti u našoj zvaničnoj komercijali. Možda je ovo što pišem i nepravedno. Nepravedno i netačno. Jer, verovatno, u međuvremenu Milo Dor je zaboravio srpskohrvatski, koga se priseća samo onda kada ga na to stimulira magična istina »Geschäft ist Geschäft«.

Bila bi deplasirana i naivna moralna propovednika pitati se da li je »Prosveta«, van nekih sasvim privatnih aranžmana, bilo neophodno da objavi prozu Mila Dora. Naravno, bez objašnjenja ko je zapravo autor, odakle je i kako, kojim stazama i bogazama dogurao do svetlosti knjižarskih izloga, ovde i danas. I upravo sada kada tako neštedimice pišemo o profilima svih nekada naših Luta koje lutaju svetom, lišeni sebe i odmetnuti od svega što nije plitkoumna java njihovog tužnog trajanja.

Nezavisno od toga šta je Milutin — Luta — Milo bio a šta danas jeste, — da je njegova proza iole prihvatljiva, bilo bi nepošteno napisati da je pred nama knjiga »bez koje se može«, kao što reče jedan kritičar koji joj je već poklonio svoj prezir. Ali kada je pred nama proza koja diskvalifikuje samu sebe — kao što je sebe diskvalifikovao i njen autor — onda nam zaista ne preostaje ništa drugo do da verujemo kako je van svih pričamtipiču saveta, recenzentata i kriterijuma, privatni aranžman superiorno izigrao sva tobož pozitivna merila koja bi nas pošteđela mirjamovskih varijacija Mila Dora.

Do sada, obično, navikli smo da se u prevedenim knjigama sa stranog jezika, makar autor

možda i znao naš jezik, ili ga povremeno zaboravljao, — navodi naslov originala i ime prvog inostranog izdavača, urednika, itd. Uzalud ćemo tragati za trivijalnostima koja su ubedljivo svedočanstvo da je »jugoslovenski pisac koji živi u inostranstvu«, Milo Dor, možda dobar poslovni agent naše literature — ali da kao pisac nema ovde šta da traži, uprkos pojavi ove knjige, već, možda, jedino i samo kod onih koji su mu pružili gostoprimstvo u trenutku kada mu je to bio jedini mogući izbor.

Konvencionalno knjiška i bajata pismenost Mila Dora — Milutina Doroslovca čemerno je bezizlazna. Jasna kao diskvalifikativ i samog čina objavljivanja ove dosadne knjige o jednom svetu kultura i maminih maza o kojima nam Luta priča jednu nesvarljivu priču sa moralističkom starih gospodica: »Na svom dugom putu oko sveta Dragi je stekao iskustvo da čovek kao stranac u tuđem gradu mora da plati za problematično zadovoljstvo ljubavi. Pristojne devojke se ne bi bavile s njim, koji bi tu bio samo privremeno, jer je većina njih želela čoveka koji preko celog dana sedi na određenom mestu i vredno radi za njih i svake večeri dolazi kući. Ponekad su se u avanturu s njim upuštale i udate žene, ali samo za kratko vreme. Da bi se odmah zatim pokajnički povukle u dosadnu bezbednost svojih brakova. Ni plaćene devojke, ni neverne žene nikada nisu imale pravog razumevanja za njega, za njegovu glad za životom i za njegovu melanholiju.«

I tako do u beskraj, beskraj besmisla, jeftinoće i neukusa...

Ali, »Geschäft ist Geschäft«. To je danas besprizivno, u ovim našim vrlo komercijalnim vremenima. Možda baš isto tako otužno, kao što je nekada bila besprizivna tragika sadržana u: »Befehl ist Befehl«. Ali, Milo Dor tu zaista nije bitan činilac. Čak uprkos činjenici što je u štampi na nemačkom jeziku prevodio i popularisao čitav niz naših autora od Vuka Karadžića do Pope, Desnice, Andrića, Cosića, Davića, Minde-rovića, Hinga itd.

Bitno je da nije bilo neophodno objavljivanje knjige »Dečak u sumrak« ostvariti kao protivuslugu za, inače, korisnu prevodilačku aktivnost Milutina Doroslovca.

Branko Peić

TRAJNE VIZIJE

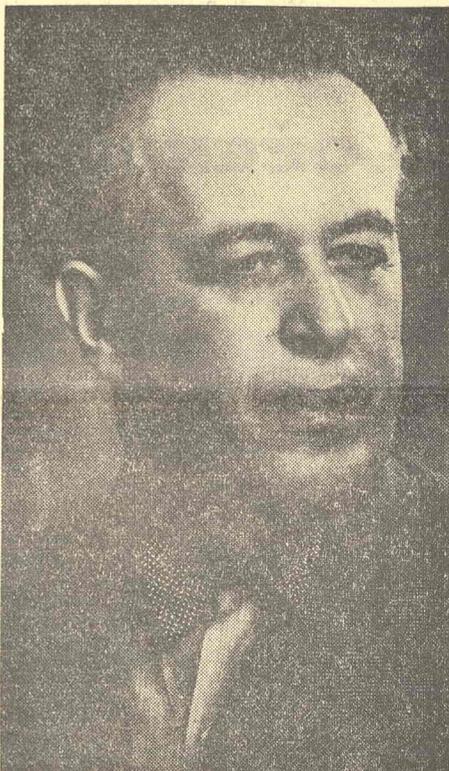
POETSKI DOŽIVLJAJ VOJVODINE

OBELEŽAVAJUĆI DVADESETOGODISNICU SMRTI ZARKA VASILJEVIĆA »KNJIZEVNE NOVINE« POSELE CLANKA PREDRAGA PROTICA DONOSE TEKST DR BOŠKA NOVAKOVIĆA, PROFESORA FILOZOFSKOG FAKULTETA U NOVOM SADU

DVE DECENIJE KOJE NAS DELE od smrti Zarka Vasiljevića pogodan su vremenski razmak za strog i neizbežan ispit valjanosti i trajnosti njegovog pesničkog dela i za još strožiju i neizbežniju proveru kojim elementima, kojim svojim čvrstim vrednostima, dejstvuje ono savremenički, u našim duhovnim strujanjima i našim društvenim stremljenjima. Ma koliko se činilo da dve decenije čine samo dva brza koraka istorije, njihovo trajanje i obuhvatanje ne može se meriti samo vremenski, nego onim što je njihova unutrašnja bujnost, što je njihov zamah i razvoj, dinamika i udeo u istoriji. U ovim dvema posleratnim decenijama naša poezija otvorila je dosta novih vidika pojavom većeg broja pesnika moćnog ličnog tona i snažnih individualiteta, pa pojam savremenosti postaje bogatiji novim zvcima i vrednostima i u svoj sklop, u svoju umetničkom kristalizacijom obeleženu strukturu, prima i usklađuje čiste vrednosti ranijeg i ovog vremena, vrednosti i ostvarenosti ranijih i mlađih generacija, različiti razdoblja i njihovih traženja. Tu poezija Zarka Vasiljevića dobro i uspešno izdržava iskušenja zahuktalog ritma vremena i neumitnog suda istorije. Ona žubori svojim čistim, izvornim zvcima i svežinama, svojim ljudskim pozivima i dozivima, svojom doživljajnom punoćom, ranjivom na nekim mestima, ali postojana, živa i delotvorna svojim prisnim jezgrom i nezaobilazna nekim akcentima i nekim činiocima svojih najboljih trenutaka.

Van svake sumnje, za onoga ko želi da u celovitijem pogledu, da u sintetičnijem odgovoru, izrazi suštastvenu prirodu te lirike, njen duh trajnosti i trajanja, u prvi plan će se uvek isturiti ono što možemo jednostavno nazvati: doživljaj Vojvodine.

Možemo to tako jednostavno reći i primiti kao formulaciju koju je teško osporiti, ali u tom svodjenju težnji i snaga jedne poezije na njeno bitno ishodište ima dosta zamki i složenih prilaza. Jer Vojvodina Zarka Vasiljevića jeste i njen pejzaž i njeni gradovi, njena istorija i njeni ljudi, njene reke i njeno nebo, sve to i mnogo šta drugo, ali još i naročito, jedan izuzetan odnos pesnika prema voljenom podneblju i prisno osećanoj atmosferi. Svoju vokaciju pesnika i svojoj delatnost pozorišnog radnika i pozorišnog znalca on je utapao u taj odnos kao potrebu životnog hoda i životnog daha. Pretke i savremenike on je spajao u sudbinskim kretanjima i u nezaustavljivoj reci vremena sagledao ih kao žive tvorce i uzbuđljive svedoke. Takav jedan tvorac i svedok niemu je Sterija. Naravno, već i po cincarskoj bliskosti, ali i više i značajnije onim drugim, onim što je u Sterijinoj sudbini i vokaciji, u duhu njegove ljudske i spisateljske situacije. Nušić se Steriji odužio u dva maha, i oba puta vrlo lepo, onako kako prilici i onako kako prirodno očekujemo: jednom je to bila akademska beseda, drugi put ponovljena Sterijina tema — Beograd nekad i sad. Pružio je znatan komediograf ruku svome znatnom prethodniku da zajednički izađu na pozornicu, pred publiku kojoj su se obojica toliko obračali rečima ljubavi i prekora. Lep je to gest kad se između dvojice pisaca napravi most ljudske tople privrženosti i plemenitog razumevanja. Zarko Vasiljević, međutim, prišao je Steriji na drukčiji način: bio je to čin ne samo fiksiranja nego gotovo i poistovećivanja sudbine. U tri maha ponovio je Zarko Vasiljević: »zakasneli smo«, ali kad je to učinio treći put, onda je zazvučala neizmenljivost puta i situacije:

ZARKO VASILJEVIĆ

Zakasneli smo, ali ipak dosta smo rano stigli da nam ne pomažu ni očenaši, ni jektenija, ni tas da nam ne može pomoći.

U pesmi Zarka Vasiljevića Sterija nije samo lik stvaraoča i pretka već odsjaj i odblesak, projekcija doživljaja vojvodanske atmosfere, slika i simbol za vlastiti odnos i usvajanje. Ako su za jedne građane i tergovce bila »ona oskudna vremena bez hleba i bez vode«, za druge su bila »vremena nagojena bačkim žitom i pijana banatskim vinom pod Vršackom kulom«. Jedni i drugi, od Sterije do Vasiljevića, mogli su kao svojoj životnu izvesnost gradilaca i brodilaca, stradalnika i neukrotivih krčilaca, da izraze u odsudnim, teškim, prodornijim i sađajnim glagolima koji su spirala života, ali i ritam istorije za sve njih koji su:

*gradili, kopali, palili,
brodili, gonili, topili...*

Znajući bićem pesnika za »tragičan dekor između četiri vlažna zida«, Zarko Vasiljević je

Nastavak na II. strani

Ivan MINATTI

Pod zatvorenim kopcima očiju

*P ADATI duboko
duboko
u sve plavetniju tišinu
Ništa ne čuti
ništa videti
samo pod zatvorenim kopcima očiju
reku uspomena
na neke stare
vijugaste ulice
na neke stare
rasklaćene plotove i kuće
na neke davne
zaboravljene igre
na neke pravadne
krajeve i čaše*

MOGUĆNOSTI KOMUNIKACIJE

Na nedavnom međunarodnom skupu pisaca u Beogradu, posvećenom temi Poezija kao komunikacija učestvovao je i mladi čehoslovački pesnik Jirži Gruša sa tekstom koji donosimo u neznatno skraćenoj verziji

VERUJEM da je ova naša izabrana tema do te mere široka da će moći da obuhvati nekoliko subjektivnih napomena. Zamislimo za trenutak kako bi razgovor o istoj temi izgledao pre sto godina, ako već dopustimo uopšte da bi neko u takvom razgovoru učestvovao. Verovatno bi svi učesnici smatrali temu poezija kao sredstvo komunikacije pukom sholastikom. Po svoj prilici bi to pitanje postavili sasvim lično: zašto ja, taj i taj, ne komuniciram, zašto moji stilovi ne služe kao sredstvo komunikacije. Ali svakako se ne bi pojavilo nepoverenje u mogućnost same struke, tj. poezije. To nepoverenje, iako možda nije do kraja izraženo, ovde se moglo osetiti. Ono se javilo već samim tim što je izabrana ova tema. To nepoverenje ili neveru osećamo kad god postavljamo pitanje, ne samo u vezi sa diskusijom o temi, već i kad smo sami pred sobom. Dakle: je li čovek sam sa sobom, vodi li razgovor i postaje li sam po sebi razgovor. Sumnja ne smera samo ka istinitom pitanju: zašto to činim upravo ja, već ujedno i sve više ka pitanju: zašto se to čini? Došlo je vreme kada se komentari o tome postavljaju u isti red s Tim... To može se definisati kao lirika (upotrebljavajući to ograničenje pošto je pojam poezija, bar za mene, suviše obiman i patetičan) i to postaje predmet spora. Već i sam termin komunikacija — u okviru teme ovih razgovora — može biti veoma nekomunikativan. To jest: možemo o njemu s dobrim namerama raspravljati kao o zbiru pitanja na koja unapred znamo odgovore, i na koja odgovore ne treba da tražimo.

Na primer, možemo stvar da shvatimo kao sporazumevanje, uspostavljanje atmosfere poverenja, prijateljstva, koegzistencije, i svi mi koji ovde sedimo reći ćemo bez oklevanja: da, da.

Sa ovakvim i sličnim pitanjima mogli bismo nastaviti. Uпитamo li se pak za liriku kao sredstvu komunikacije, to jest treba li da je bude više i mora li da bude komunikativnija, saglasićemo se opet kao i malo pre, samo što će se nasuprot nama postaviti iskustvo i najnovija istorija — u našem slučaju istorija lirike. Oboje će sada govoriti sasvim suprotno. Vrhunska lirika za poslednjih 60 do 100 godina osvojila je novu senzibilnost, ali ju je osvojila

po cenu gubitka čulnosti i emocionalnosti, onakve kako se danas čulnost većinom shvata. Vrhunska lirika poništava je pesničko ja kao nešto što se sad izražava kao pogled na svet a samim tim i na stvarno i postojeće. Uništava je poeziju epiteta, adjektivno pesništvo, onemogućila pesničke poređbe, komparacije, njihovu neposrednost, i to sve ne zato da bi bila vrhunska ili moderna, već da bi mogla da bude komunikativna. Ili: težnja za komunikativnošću koja udaljava komunikativnost. Ako je ta poezija shvatila komunikaciju kao saopštavanje a time i vezu, pošto, kako kaže A. Kami, shvatiti znači stvarati uzajamne veze, ona je učinila to što je trebalo da učini. Morala je to da učini u svetu masovnih komunikativnih sredstava (štampa, televizija, radio itd.), i to u toliko meri koliko su se ta sredstva razmnožavala.

Da bi čovek bio sposoban da živi, potrebne su mu informacije. A ako treba istinito da živi, neophodne su mu istinite informacije. A pošto istina nije u prvom redu sadržaj, niti je možemo definisati onim šta u sebi sadrži, već kako sadrži, tj. definišemo je načinom mišljenja, — reč je onda o ispravnom postavljanju pitanja, kako je to ovde već neko rekao. U odnosu prema istini čovek je slobodan. Tu je njegova obaveza, koju ne mora da ispuni, i upravo je u tome njegova sloboda. Samo što se lirika — i umetnost uopšte — definiše pre svega na osnovu toga koliko je ukorenjena u istini. To znači da se vest ili informacija koju ona daje ne može redukovati, da se ne može stereotipizovati, niti ju je naposljetku moguće interpretirati. Na pitanja nisu unapred pripremljeni odgovori.

U prirodi je jezika da sadrži veliku meru konvencija, apstrakcija, i samo zahvaljujući toj konvenciji učimo se i sposobni smo da izbegnemo neočekivane slučajeve. Jezikom dobijamo izvesnu pokvu, tako da ne moramo svako iskustvo da doživljavamo svaki od nas nanovo.

U prirodi je lirike da ruši konvencije i apstrakcije, ustaljenost, da poništava onu funkciju jezika koju bismo mogli označiti kao traženje unapred spremljenih, gotovih odgovora. Lirika omogućava čoveku da se nađe u stanju bespomoćnosti, omogućava mu i daje mu bespomoćnu egzistenciju, tj. stvarni i humanizujući strah. Lirika — ili ako hoćete poezija — uvek je reartikulisana, a upravo u današnje vreme njena funkcija kao da se izričito usredređuje na tu reartikulaciju. U svojim najtuočijanim primerima ona je čista tehnika reartikulacije. Direktnim imenovanjem ona u određenom kontekstu uspostavlja smisao.

Optimista će reći da u svome višem smislu lirika omogućava stvarnu komunikativnost, da briše stereotipnost i kliše, i da se prema tome ne moramo ničega bojati, pošto su masovna komunikativna sredstva onaj đavo iz »Fausta« koji i kad čini zlo na kraju krajeva čini dobro.

Ali ja sam ne mogu da zamislim dovoljan broj tih kratkih spojeva, takav broj koji bi suštinski mogao da utiče na dati komunikativni sistem i da ga učini istinitijim. Jer mnoštvo tih kratkih spojeva značilo bi u isti mah njihovu stereotipizaciju i standardizaciju, kratak spoj izrađen serijski i dobro zapakovan. I tako preostaje skromna nada da procesi koji vode ka stvaranju novog tipa čoveka u industrijskom društvu nisu samo negativni, kao što ni procesi koji su vodili stvaranju prethodnog ljudskog tipa nisu bili samo pozitivni. Ali za dalje prognoze o komunikativnosti i poeziji kao sredstvu komunikacije nemam dovoljno hrabrosti.

Jirži Gruša

SMUEL JOSEF AGNON

Šmuel Josef Agnon — ILI VERA U LJUDSKE VREDNOSTI

NEDAVNO JE opštinsko veće grada Jerusalema odlučilo da na ulazu u jednu od nekad najmirnijih gradskih ulica istakne natpis: »Tišina. Agnon piše.« Šmuel Josef Agnon piše već šest decenija. Njegov način pisanja i njegov način života ostali su nepromenjeni, dok se svet u kome živi, Izrael, neprestano i neumoljivo menja. »Vidite«, rekao je ovaj sedamdesetosmogodišnji živi klasik hebrejske književnosti jednom američkom novinaru koji ga je posetio pre kratkog vremena, »trebalo je da steknem slavu zbog svojih priča, a na kraju sam postao poznat zbog ovog natpisa«. Agnona su, ipak, proslavile njegove priče i romani i on je, nesumnjivo, najistaknutiji pisac koji piše na hebrejskom jeziku. Duboka žila ironije i nestašni humor, toliko osobeni za njegovu živu reč, i Agnonovom književnom delu daju izrazitu osobenost.

Ovaj pisac, rođen 1888. godine u poljskoj Galiciji, kao temu svoje duboko karakteristične narativne umetnosti izabrao je život jevrejskih zajednica u Galiciji, Nemačkoj i Izraelu. On »staromodnim« jezikom, koji svoje korene vodi iz »Knjiga pobožnih« i sledi opstvene zakone, kako to ističe istoričar hebrejske književnosti Pina Nave, sa blagom ironijom i dubokom pronetljivošću opisuje sudbine ljudi XIX i XX veka. Iako je njegovo delo poniklo na tradiciji hasidske pripovetke, »koja je bila netaknuta zapadnjačkom mistikom i sofizmom«, on se nije lišio prednosti savremene tehnike, i ostalih tekovina moderne književnosti. Agnon, kao Džojls, od ljudi svoje vere stvara paradigmu o položaju čoveka XX veka; kao Eliot, oslanja se na književnu tradiciju iz koje u izobilju crpe jezik, simbole i slike; kao Tomas Man prikazuje jedno doba i njegovu klimavu civilizaciju sa ironijom i proročkim žarom; kao Kafka oseća probleme jedinke uzamčene u lavirinte jednog kompleksnog sveta. Međutim, i onda kad se njegove pripovetke mogu opisati kao izrazito psihoanalitičke, u njima se oseća karakter narodne hronike.

Svet hasida u Poljskoj Agnon je prikazao u svome romanu »Potraga za mladoženjom«.

»Bogobojažljivi, neiskusni, putki siromah Reb Judl — prototip istočnog Jevrejina ranog XIX veka — kreće po naređenju rabina od Apte gradovima i selima Poljske u potrazi za mladoženjama i mirazima za svoje tri kćeri. Po obliku je to pikarski roman, a po načinu sličan omiljenim narodnim pričama samo što se umesto vragolija šaljičevskih prikazuju skromne avanture budućeg tasta koji uz pomoć pisama sa preporukom nailazi na gostoljubiv prijem po gostionicama i privatnim kućama, priča i sluša priče i skuplja miraz i mladoženje. Kao i u narodnim pričama, tu su upleteni stihovi, osobito u prikazu svadbe: shodno običaju pevači doprinose svoj ideo u veselju, u svojim stihovima opisuju doživljaje budućeg tasta, slave mladence i izražavaju nadu da će uskoro mesija da povede svoj narod u Svetu zemlju.« (Pina Nave: »Nova hebrejska književnost«, Savez jevrejskih opština, Beograd 1965).

Motiv siromaha lutalice ponavlja se i u romanu »I krivo postać pravo«, koji se odigrava sredinom XIX veka u Galiciji:

»Osiromašeli trgovac kreće na put u prošnju; međutim, pismenu preporuku svog rabina prodaje jednom drugom prosjaku a primljeni novac propije; proglašavaju ga mrtvim pošto je prosjak kome je prodao pismo umro a dokument je nađen kod njega. Njegova žena se preudaje. Posle mnogo godina odlučuje da se praznih ruku vrati ženi i nailazi upravo na svečanost obrezivanja njenog novorođenog sina. Tako saznaje da već odavno treba da je mrtav. Da voljenu a napuštenu ženu ne bi još jednom doveo u nesreću, i iz sažaljenja prema detetu, sklanja se za ostatak svoga života na groblje, razmišljajući o izreci da čovek sam drži u ruci ključeve svoje sudbine.« (Ibid.)

I onda kada stilom hroničara priča sudbinu jedne trgovačke porodice svog rodnog grada (»Obična priča«), i kada opisuje doživljaje jednog mladog cioniste u Jerusalemu (»Juče i prenog mladog cioniste u Jerusalemu«), i kada pripoveda o pesnikovoj poseti (»Gost za jednu noć«), Agnon ostaje pisac čije delo nastaje plodonosnim sjedinjavanjem sveta uspomena, iluzije i stvarnosti, i u kojem stalna i neprekidna nit ironije vrši ulogu komentatora. Moglo bi se reći da je, u celom njegovom

delu, Agnona interesovao pre svega pojedinac neprestano suočen sa kritičkim izborima i moralnim imperativima. Njegova velika tema — radikalno beskućništvo — predstavlja u mnogome paralelu onom osećanju lišenosti nasledstva i moralne izolacije, toliko osobenom za mnoge pisce mnogo mlade od njega. Služeći se realističkim i nadrealističkim postupkom on je svoja mnogobrojna dela protkao tenzijama prisutnim u situaciji modernog čoveka koji je izgubio svoju nevinost i koji je izložen dubokim duhovnim patnjama zbog udaljenosti od svoga doma i svoje domovine. No kao neiscrpni lajtmotiv Agnonove umetnosti proteže se njegova apsolutna vera u ljudsku vrednost i bezuslovno verovanje, i ona, otkrivajući jedan utonuli istočnojevrejski svet sa njegovim svetlim i mračnim stranama, sa njegovim ljudima i knjigama, daje njegovom delu osobenu misaonu sadržinu.

»Ja nisam moderan pisac«, kaže on za sebe. »Zapanjen sam što uopšte imam i jednog čitaoca. Ja ne vidim čitaoca pred sobom. Reći ću vam, jednostavno i iskreno, nikad nisam voleo da upoznam čitaoca. Želeo sam da radim na svoj način. Znate, kada bik žvače travu on ne želi da ljudi gledaju — kako žvače i koliko žvače. Ne, ja pred sobom vidim samo hebrejsko slovo koji mi govori napiši me ovako a ne onako.«

Agnon misli da je ranije bilo mnogo više interesovanja za literaturu. »Sada se talentovani mozgovi bave politikom. Znate, Ibzen je rekao da je veličina Jevreja generacijama bila u tome što nisu imali državu. Usled toga, sve dobre glave, dobri mozgovi, bavili su se umetnošću, filozofijom, literaturom, poezijom. Veličina Tolstova, Dostojevskog, Turgenjeva bila je u tome što im nije bilo dozvoljeno da se bave politikom.«

Agnon svoje retke sabesednike prima u sobi prepunoj knjiga. Mnoge knjige su stotinama godina stare i one govore o autorovoj dubokoj vezanosti za judaizam: molitvenici, Biblija, Talmud, jevrejski mistici, Kabala, dela hasida, bogata zbirka najraznovrsnijeg originalnog materijala koja obuhvata 300 poslednjih godina istorije grada u kome živi. I danas, u dubokoj starosti, on nastoji svakodnevno da piše, ali »jedan dan nije kao drugi. Čak ni na nebu jedan dan nije kao drugi. Ima dana kad mi je glava potpuno smušena pa ne mogu čak ni novine da čitam. A ima dana kada hiljade trkača ne bi mogle da se mere sa mojom rukom koja piše. Međutim, dešava se da me u one dane kad nemam šta da radim niko ne uznemiruje. A onda kad radim uznemiruju me mnogi ljudi. Ali, u stvari, ja nemam nikakvih pretenzija. Kad su prvi put došli da me intervjuišu upitao sam zašto želite da me intervjuišete? Zato što mislite da sam pisac? Ako sam pisac sve što imam da kažem sam mogu da napišem. Sada kad neko dođe osećam se kao čovek koji sedi u podrumu i začudi se kad se otvore vrata da ima još svetlosti. Isto tako se i ja čudim što se za mene još interesuju.«

Sigurno će, na svoj ironični način, Agnon kazati da je i ovogodišnju odluku o dodeljivanju Nobelove nagrade njemu primio kao iznenađenje.

D.

Neli Saks — ILI ODGOVOR NA IZAZOV SUDBINE I ISTORIJE

PROSLE, 1965. GODINE održan je sedamnaesti sajam knjiga u Frankfurtu. Tom prilikom je, po već ustaljenom običaju, po petnaesti put dodeljena tradicionalna Nagrada mira. Dobila ju je Neli Saks (Nelly Sachs), kao prva žena među nagrađenima. Odluka o nagrađivanju Neli Saks predstavljala je, po opštoj oceni kojom je primljena u javnosti, pravedan izbor, koji se, doduše, ne bi mogao nazvati i »srećnim« zbog okolnosti i uslova pod kojima je nastalo delo ove, kako to u povelji o dodeljivanju nagrade stoji, »velike jevrejske pesnikinje nemačkog jezika«, autora zbirki stihova: »Pomračenje zvezda« (Sternverdunkelung), »I niko ne ume dalje« (Und niemand weiss weiter), »Bekstvo i preobražaji« (Flucht und Verwandlung) — da spomenemo samo neke. »Neli Saks« — rekao je prilikom predaje nagrade Švajcarac Verner Veber između ostalog — »jedna je od retkih koji su u stanju da vrte govoru živi zvuk u kome se mišljenje i iskaz održavaju u moralnom redu, žena koja je uspeła da objavi ono zlo u vremenu, a da pri tome nije postala zla i sama njena reč.«

O Neli Saks je jednom pisano i u »Tajmsu« književnom dodatku kao o velikom pesniku. Autor članka je da citate iz njenih pesama, dakako na nemačkom jeziku, rekao da iznenađuju svojom neobičnom ozbiljnošću i dodao da ta ozbiljnost izaziva pitanje: da li čitaoci stihova u poeziji traže pre svega nju, tu ozbiljnost — i odmah odgovorio da to ni najozbiljniji čitaoci ne čine i da su oni evidentno u pravu. Čitajući pesme — nastavlja autor članka u Tajmsu — interesantno je poigrati se mišlju: ponekog pesnika francuskog rokokoa ili nemačke romantike pokušati zamisliti u jednom od tonova današnje lirike, ili obrnuto, nekog iz najnovijih antologija prebaciti u elizabetansko vreme i u zbirke i almanaha setnog svetskog bola — i to obično uspeva. Ali Neli Saks se nikako ne može zamisliti u drugom vremenu osim našeg, u drugoj formi od one koju je sama sebi sazđala — njena poezija se ne poigrava i ne esperimentiše: jednostavna je i nepreinačljiva, kao sudbina.

Međutim, iz njene biografije se saznaje da je u početku — i još dosta dugo — na način iz prošlog stoleća pisala romantične pesme i basne, netaknute od vremena. Verovatno da poeziju nije shvatala saviše ozbiljno. Zivela je životom bogatih i razmaženih jevrejskih kćeri — otac joj je bio berlinski fabrikant. Osim pisanja pesama, ona je igrala, igrala i muzičarala. Svoje pesme je slala u Švedsku, također pesnikinji i veoma uspešnoj romansijerki Selmi Lagerlef. Među njima se razvilo dopisivanje, koje je bilo od velikog uticaja na ceo život Neli Saksove. Kad joj je hitlerizam već neposredno pretio, na intervenciju Selme Lagerlef, sama švedska kraljevska porodica je poduzela korake u njenu korist i u poslednjem trenutku je uspeła zajedno s maikom da se prebaci u Švedsku. To se dogodilo 1940. Neli Saks tada već ima skoro pedeset godina. Cela njena porodica i (nemojmo se čuditi, o pesnikinji je reč) njen »verenik«, ostavili su živote u nemačkim koncentracijskim logorima. A ona je tek tad postala zaista pesnik. Njen prvi svezak, »U domovima smrti«, pojavio se 1946. kad je Saksova imala pedeset i pet godina, i to u Nemačkoj Demokratskoj Republici. Pesnikinja, kojoj je sad sedamdeset i pet godina, i nadalje je ostala da živi u Stokholmu. Poslednja njena zbirka stihova »Zažarene zagonetke« pojavila se 1962. Poznati nemački pesnik, kritičar i esejist Hans Magnus Encensberger, koji je pre nekoliko godina iz Savezne Nemačke Republike otišao u Švedsku, o Sak-

sovoj piše ovako: »Slava, i to bešumna slava se i uz Neli Saks pridružila poslednjih godina, kasno i neočekivano.«

Ovo »neočekivano« u vezi s Neli Saksom zaista može da zainteresuje čoveka. I to ne samo u vezi sa slavom, nego i sa samom njenom poezijom. Jer veličina i autentičnost se obično ne pojavljuju tako, ili bar ne tako kasno i ne posle događaja koji ne govore mnogo. Talent i mogućnosti su izvesno postojali već i pre — jer bez toga se ne bi ni struja mogla ukopčati sa zakašnjenjem. Ali sam talent nije u umetnosti garancija ni za šta. Talentu Neli Saksove jamačno nije bila podloga priroda i određenje, ta bezbrižna poetičnost na šta ju je osposobio njen život i svet. Prvo očitavanje njene veličine bilo je u tome što je prihvatila taj izuzetni izazov, koji je dobila od istorije i lične sudbine. Cela njena poezija je odgovor na taj izazov.

Drugi zapev njene veličine je u tome što se nije ograničila na mogućnosti, nego je izvesnošću i ukusom, na svoj sopstveni način, iz sirovog materijala izabrala svoj zadatak. Iz odgovarajuće konačnosti jevrejske sudbine koraknula je unazad ka jevrejskoj veri, a zatim, unutar svoje poezije, išla je otprilike istim putem kao i proroci, na koje se tako rado poziva: od bolnog uzvika jedne omeđene zajednice do opšteg iskupljenja.

Ovo iskupljenje je kod Neli Saksove nedvojivo od suštine i strogo uzete materije njene poezije. »U njenom jeziku krije se nekakvo oslobađajuće osnovno načelo« — piše također Encensberger. (Neprevodljiva lepa originalna rečenica glasi: »Ihrer Sprache wohnt etwas Rettendes inne«.) Razumljivo je, dakle, da se njenom liri teško može prići. »Pesničko delo Neli Saksove je veliko i tajanstveno« — tako počinje Hans Magnus Encensberger svoju studiju o njoj. U vezi s ovom tajanstvenošću vredno je i dalje citirati tu studiju, koja divno razume i objašnjava: »Stihovi Neli Saksove su ovakve prirode: tvrdi i prozračni. Ne rastvaraju se u tumačenje. Ne mogu se čitati lako, iz zaleta. O modernoj poeziji sumarno i kao na pogled obično se uvek i kaže, a ponajviše glasom prebacivanja, da je teška, kao da uvek samo od autora zavisi da se malo predusretljivije izraze. Pri tome rado zaboravljaju na to otkuda potiče teškoća. Kod Neli Saksove teškoća nikad nije tehničke prirode; i otuđenje, i računica daleko su od nje, njena poezija nije pisanje tajanstvenim znacima, a nije ni zagonetna slika, jer se kod nje suočavamo s takvim zagonetkama koje se ne razrešavaju rešenjem, nego zadržavaju neki višak — i baš o tom višku je reč. Tu bi priduhiteno bilo svako tumačenje. Ovo delo ne zahteva od čitaoca toliko oštroumnosti, koliko skromnosti: tu nije dovoljno samo načuliti uši, niti prevesti, nego strpljivo i temeljno iskustiti. Ta teškoća i tajanstvenost može nainenosrednije i bolno da omoćući da se oseti patnja stoleća i da ona prozbori.«

I dalje s Encensbergerom: »Ta veličina priana, doduše, i uz njenu ličnost ne samo uz delo, ali zato ipak nije ekskluzivna. Naprotiv, ona se ne da ni zamisliti bez trenutka reprezentativnosti. Prozorila je za druge, za stvar drugih iz njenih usta govori nešto više, ne ona sama. Ali to nešto je bezimeno i ne može se opisati. S tim u vezi je tajna ovog dela, koja je stalno, po reči božjoj, očevidna tajna i nikakve veze nema s mistifikacijom i mračnom dubinom.«

Njenu poeziju ne treba prevoditi, rekao je Encensberger. To se, doduše, odnosilo na tumačenje, a ne na jezičko prenošenje, a baš zato što je poezija Neli Saksove u tako neobičajenoj meri građena baš na samom jeziku, na korenima nemačkog jezika i njegovih mogućnosti, u njenom delu bez sumnje ima nešto suštinski neprevodljivo. Svako prevodenje može biti samo približavanje originalu i samo donekle daje sliku o Neli Saksovoj, čija poezija je neobično ozbiljna za današnje vreme.

A sad da se vratimo na početak. Dobro je rešenje kad se Nagrada mira, a sad i Nobelova nagrada za književnost, dodeli piscu za koga je mir jedino rešenje. A Neli Saks, pesnikinja, dramski pisac i prevodilac to svojim rečima kaže ovako:

Miru
ti veliki očni kapku
koji sav nemir zaklapaš
nebeskim trepavičnim vencem

Ti najtiši među svim radanjima.

Aleksandar Đ. Popović

Zarko ĐUROVIĆ LETO I DIM

O moju dušu zla se kob tare
Puneći je maglom i beznađem

Sada pitaju gde mi tavori biće
Al to već nisu reči nego trnje
Da me ne bi bilo ja se selim u piće
Kao noć u grmlje kao noć u grmlje.

2.

REČ NEMA DOKAZA ni kad dotakne sjaj
Ona se s cvetom pregoni ko je lepši
Kad reč dođe tako u nepoznati kraj
Nju poljubac slutnje zna jedino da teši

Reč nema dokaza kad iz usta izleti
Ona to samo traža za prorozom leta
Reč pohodi sne da ih tiho provetri
I da ih obuče u svoj topli haljetak

Reč nema dokaza ni kad se s mrakom ljubi
Iako zvezde nad šumom srebro kuju
Kad žeta prostorom svi njeni porubi
O naša se sećanja zavezuju

Reč nema dokaza ni kad je vreme za ruku hvata
Ni kad je ljuljaška između leta i dima
Ona se propinje u sjaj da sjaj nadom ovlata
Nadom dubokom i još dubljim snima.

(Odlomci)

NELI
SAKS

NELI SAKS ovogodišnja dobitnica Nobelove nagrade za književnost rođena je u Berlinu 1891. Gotovo sve što je pisala pre već poznatih strašnih događaja koji su usmerili njeno dalje stvaranje i promenili predvidljivi tok njenoga života, nestalo je. 1940. g. se uz pripomoć Selme Lagerlef, u poslednjem trenutku, sklonila s majkom u Švedsku, pošto je pre toga godinama doživljavala muku svojih sunarodnika Jevreja, deportovanje najbližih prijatelja i rođaka. Ona je postala glas tih izranjavljenih ljudskih duša.

Ona oseća da kroz nju protiču kao trajnost zbivanja iz pradavnih biblijskih vremena, reči praotaca i proroka. Jezik joj je profetski, sa svečanom tonom psalama i himni. Vetar, kamen, pesak, pustinja, prah, noć i zvezde, more, plač i suze. pesma ptica — reči su koje se javljaju u gotovo neiscrpnim varijacijama, prepletima konkretnog i apstraktnog, dnevnog i kosmičkog, što daje naročitu gustinu njenim slikama.

Neli Saks i danas živi u Švedskoj, piše na nemačkom: liriku i biblijska prikanja. Objavila je nekoliko zbirki: »U staništima smrti« (1947), »Pomračenje zvezda« (1949), »I niko ne ume dalje« (1957), »Bekstvo i preobražaji« (1959), »Putovanje u prostore bez praha« (1961), »Izabrane pesme« (1963).

HOR KAMENJA

KAD MENE, kamen,
Neko digne,
Digao je pravkove —
Kad mene, kamen, neko digne
Podigao je vrt rajski.
Kad mene, kamen, neko digne
Podigao je saznanje Adama i Eve
I prevaru zmijsku osudenu da grize prah.

Kad nas, kamenje, neko digne
Drži biltone sećanja u svojoj ruci
Koja se ne rastaju u krvi
Kao veče.
Jer krajputaši smo mi
Za sva mrenja.

Ranac pun doživljenog života smo mi.
Ko nas digne, diže stvrdnute grobove zemlje.
Vi glave Jakovljeve,
Čuvamo korene snova za vas
I zračne anđeoske lestive
Da se vinu kao rašeljke ladoleža.

Ko nas takne
Dotakao je zid plača.
Vaš jauk kao dijamant seče naših tvrdocu
Dok se ne rasprsne i bude samilosno srce —

A vi se kamenite.
Ko nas takne
Taknuo je raskršća ponoći
Koja zvone rađanjem i smrću.

Kad nas neko baci —
Bacio je vrt rajski —
Vino zvezda —
Oči ljubavnika i svaku smutnju —

Kad nas u ljutnji neko baci
Bacio je eone slomljenih srdaca
I svilenih leptirova.

Čuvajte se, čuvajte se
Da se ne hacite kamenom u ljutnji —
Naša smeša je prožeta udahnutim dahom.
Skamenila se tajnom
Ali jedan je poljubac može razbuditi.

STARCI

TU,
u naborima ove zvezde,
pokrivenu krpom noći,
stoje oni, i očekuju Boga.
Usta im je trn prikovao,
reč im odlutala u oči,
koje govore kao studenci
u kojima je udavljen teš.
O ti starci
koji u očima nose svoje spaljeno potomstvo
kao jedini posed.

U ZORU

DOK NEKA PTICA vežba buđenje —
Otpočinje čas čežnje svega praha
Koga je ostavila smrt.

O času porađanja
Koji kričiš u trudovima, času u kome se prvo
rebno
Jednog novog čoveka stvara.

Dragi, čežnja tvoga praha
Protiče šumno mojim srcem.

KOLIKO MORA presahlih u pesku,
koliko peska zgrudanog u kamenu
moliivenom

koliko godina proplakanih
u šumoru školjke,
koliko samrtne osame
u biser-oku riba,
koliko jutarnjih truba u koralu,
u kristalu koliko zvezdanih šara,
koliko klika smeša u grlu galeba,
koliko niti zavičajne čežnje
obiđe noćne puteve zvezda,
koliko plodnog tla
za koren reči:
Ti —
iza sunovrata svih rešetki
tajni
Ti —

Prevela Zdenka BRKIC

PIŠU: NIKOLA TRAJKOVIĆ, TVRKO KULENOVIC, PREDRAG PROTIC I DRAGUTIN MALOVIC

LE FIGARO
LITTERAIRE

Spor o kritici

RETKE JE kad kritika bila u centru tako žestoke književne prepirke. Velika raspra vodi se u poslednje vreme ne oko književnih dela, već oko toga kako da se o njima piše — kaže na početku svog eseja Rober Kanter.

»Kritika je izgubila svoj časovnik«, napisao je jednom Zan Pulen. Već izvesno vreme svaki kritičar daje vreme prema svome meridijanu i obasipa uvredama onog koji to vreme ne priznaje. Tako se vodi spor o svakom pojedinačnom Rasinovom stihu. Nekoliko mladih kritičara, Rolan Bart, Rejmon Pikar, Zan-Pol Veber i Serž Dubrovski, dohvatili su se u koštac povodom knjige Rolana Barta »O Rasinu«. I niko od njih ne okleva da uveliča crte svog protivnika i da od njega napravi karikaturu, da ga prikaže čak i ograničenijim i čudljivijim nego što je u prirodi, pa se ima utisak da se biju »vetrenjače sa vetrenjačama«.

Bart je čovek hladnih strasti, kako se to vidi iz njegovih komparativnih studija o Rasinu i Mišleu, i iz njih se može izvući rezime: da je Barta njegova strast navela da piše razne nepriličnosti o Rasinu, a da, recimo, Voltera smatra za srećnog pisca koji se oslanja na nepokretnost sveta svog vremena.

Ali na Bartov sistem naročito se ustremiljuje kritičar Rejmon Pikar: »Vaš Rasin, kako ste ga vi izvukli iz njegovih stihova, nije istinit«, izjavljuje Rejmon Pikar. »A ko ti je to kazao?« odgovara mu Bart. »Otkuda ta tvoja sigurnost? Kako možemo mi znati »pravog« Rasina?« Ono što univerzitetska i novinska kritika smatraju za Rasina, samo je jedan Rasin, verovatno prema

THOUGHT

Da li je hindi pisac zreo?

OPSTE JE POZNATA činjenica da književnost hindi jezika, daleko najjačeg u Indiji po broju ljudi koji njime govore, nije ni izbliza najjača i najbolja književnost u Indiji. Poprilično zaostaje za bengalskom i gotovo nimalo ne izmiče drugim kao što su tamilska, pendžabska, urdu i marati. O toj činjenici se često piše sa raznih aspekata. Delhijska revija »Misao« donela je februara ove godine članak dr Mačeva pod naslovom »Da li je hindi pisac zreo?«, a kasnije niz članaka koji se završava odličnim napisom Šravana Kumara objavljenim u septembru, pod istim naslovom.

Dr Mačev je imao za osnovnu tezu uverenje da je najbolje delo hindi književnosti još uvek klasični »Godan« Prem Čanda (kod nas prevela Zora Minderović, Nolit, Beograd, 1960), koji se zapravo može smatrati osnivačem moderne hindi književnosti. Dr Mačev smatra da je gradska književnost na hindiju, tj. ona književnost koja tretira probleme stanovnika gradova, nezrela, izveštačena, dok su najveća njena dela još uvek ona koja govore o životu indijskog sela i koja on uglavnom vezuje za Prem Čanda i njegovu generaciju.

Šravan Kumar u svome napisu prebacuje dr Mačevu da savremenu hindi književnost gleda u vrlo mračnom svetlu i da iz takvog aspekta pravi labava uopštavanja. On se slaže da je Prem Čandov »Godan« bio značajna knjiga u svoje vreme, ali kaže da je sa opštijeg estetskog gledišta u njemu teško naći stvarni umetnički doživljaj i organizaciju. Ako se i prihvati tvrđenje da je prava indijska knjiga, knjiga o selu, kaže on, onda pre nego »Godana« danas treba pominjati romane Panišvarnata Renua: dok je »Godan« predstavljao puklo opisanje sa prenatravanom poentom na nekoliko glavnih

funkcijama izvesnog broja postavljenih biografskih, psiholoških i estetskih činjenica. A zašto ne konstruisati i jednu drugu rasinovsku interpretaciju funkcionisanjem drugih socioloških i psihoanalitičkih konvencija, interpretaciju za koju nećemo biti neobazrivi pa tvrditi da je istinita, već da je smatramo samo kao jednu mogućnost? Prema aktuelnom stanju naših saznanja i sredstava za analizu, verodostojnost naših pretpostavki ostaje subjektivna. Vaša pretpostavka je konvencionalna i banalna, dok mi možemo pokušati da uradimo bolje i da preciziramo našu kritiku interpretacije.

Ono što se naziva nova kritika, to je grupa dosta proizvoljnih postavki u jednoj listi koju je dao Bart u svojim »Kritičkim esejima«. Iako je Bart koristio izvestan broj tema i psihoanalitičkih situacija u svom radu o Rasinu, ne treba ga stavljati u red psihokritičara. Možda on čak i prezire psihoanalizu isto onoliko koliko i Pikar. I on nema potpuno poverenje u psihoanalizu i vraća se na stare estetske i lingvističke principe.

On nam, ipak, sugerise tri načina da se približimo jednom književnom delu: nauku o književnosti, kritiku i prostu lekturu dela. Ono što smo ponovo otkrili kod Barta, to je simbolična priroda jezika, ili, ako više volimo, lingvistička priroda simbola.

Posmatrajući književnost pod tim vidom kritike, možda će se otići do neke nove estetike. Ali da se u tom zatvorenom krugu ne dođe opet do formalističke klasične estetike? — pita se Kanter. Tako bi krug opet bio zatvoren. Ipak, »ništa nije važnije nekom drugom nego klasifikovanje njegovog izražavanja«, kaže Rolan Bart.

U pravu je, uostalom, jer je i Platon to isto rekao pre njega. N. T.

likova, njegov »Maila Aančak« je bogata i duboka orkestracija slika.

Pored ovih romana sa ruralnom tematikom moderna hindi književnost donela je niz dela u kojima se opisuje život gradskog čoveka a koja predstavljaju veoma ozbiljne umetničke domete: tu se ne mogu zaobići »Tyagpatra« Džainendre Kumara (»Ostavka«, prevela Zora Minderović, Beograd 1958. i 1964), zatim romani Jašpala, Nagara, Caturšana Šastrija. Mladi pripovedač Mohan Rakeš dao je u romanu »Andhere Band Kam re« prvi i uspeo pokušaj prikazivanja monotonije i otuđenosti u današnjem gradskom životu. Mnogi romani, među kojima se ističu »Koraci u pomrčinu« Krišana Baldeva Vaide prikazuju vrlo uspešno život indijske srednje klase u čitavoj njegovoj kompleksnosti.

U još povoljnijem svetlu prikazuje se moderna indijska pripovetka. Prem Cand je pre rata dao jedva dve pripovetke koje se ističu svojom umetničkom vrednošću. Posleratni eksperimenti doneli su neuporedivo obogaćenje tematike i tretmana prikazujući život u vrlo složenoj psihološkoj i socijalnoj razgranatosti. Upravo je pripovetci u najnovijem periodu istorije hindi književnosti ukazana najveća pažnja i posvetili joj se najbolji talenti: dve zbirke Jaša Pala, iako vrlo nekonvencionalne i zbunjujuće po sadržaju u suštini su duboko indijske, a u umetničkom pogledu mogu da izdrže poredenje sa pričama najboljih majstora Zapada. Sličan nivo u svome sarkastičnom stilu dosežu i pripovetke Mohana Rakeša.

U oblasti književne teorije, istorije i kritike, učinjeno je najviše opet u posleratnim godinama: najbolja istina još uvek ostaje »Istorija hindi književnosti« Čandra Suke, ali njoj se u posleratnom periodu pridružuju i takva značajna dela kao što je »Uvod u hindi književnost« Prasad Dvivedija, njegove monografije o Suru i Kabiru, kao i studija o hindi prozi profesora Ramakanta Tripatija. T. K.

IZLOG
ČASOPISA

SAVREMENIK

Romantičarski duh
i današnja poezija

SVOJ TREĆI tematski broj »Savremenik« je posvetio temi »Romantičarski duh i današnja poezija«. Polazeći od toga da protivurečna mišljenja o romantičarskom duhu i postupku u modernoj poeziji predstavljaju jedan od najinteresantnijih problema naše savremene poezije, redakcija »Savremenika« je otvorila anketu sa književnim kritičarima i pesnicima o tome kako oni ocenjuju uticaj romantičarskog duha na našu savremenu poeziju. Odgovori koje su učesnici ankete dali prilično su protivrečni i zbog te svoje protivrečnosti neobično interesantni.

Po mišljenju Ivana Slamniga o romantičarskom duhu u našoj poeziji moglo bi se govoriti tek onda kada bi u našoj poeziji postojali i pesnici sa izrazito klasicističkim postupkom. Međutim, o tome je teško govoriti jer takvog postupka u našoj savremenoj poeziji gotovo i nema. Manje-više sve pozitivne tekovine naša savremena poezija duguje romantizmu. Izet Sarajlić smatra da nije pitanje u tome da li nestaju romantičarske ideje iz poezije nego o tome da li nestaju romantičarske ideje iz savremenog života. Vuk Krnjević zastupa stanovište da je romantičarski duh doživio različite modifikacije i da romantičarski duh, koji njemu nije

naročito prislan, blagodareći uticajima nadrealizma, daje na izvestan način dominantan ton našoj savremenoj poeziji. Payle Zorić misli da je romantičarski duh »stvaralačkiji, plodniji od klasicističkog« i za to pronalazi dokaze u našoj savremenoj poeziji. Za primere uzima Disa, Momčila Nastasijevića, Rastka Petrovića, Crnjanskog i Stevana Raičkovića. Zoran Glušćević baca retrospektivan pogled na sve mene kroz koje je prolazio romantičarski duh i nastoji da na osnovu te istorijske analize odredi šta se u različitim istorijskim trenucima pod pojmom romantizma i romantičarskog podrazumevalo, jer se tokom istorijskog razvoja fenomen romantičarskog stalno menjao. I ostali učesnici ankete (Milan Đurčinov, Janez Menart, Boško Novaković, Vesna Parun, i Bogdan A. Popović) nastojali su više da izlože šta oni pod pojmom romantičarskog podrazumevaju i na taj način se iziasne u prilog romantizma ili protivu njega, no što su se otvorenije izjasnivali bilo za romantičarske koncepcije bilo protivu njih.

U svakom slučaju, anketa koju je pokrenuo »Savremenik« predstavlja najinteresantniji prilog ovog tematskog broja. Slične ankete o drugim aktuelnim književnim problemima, sigurno je, mogle bi da inspirišu na šire razgovore o pitanjima o kojima kod nas postoje hronični nesporazumi. Jedno od tih pitanja jeste i pitanje savremenog romantičarskog duha u savremenoj jugoslovenskoj poeziji.

P. P-6

TEATR

Zapadna drama
na sovjetskoj sceni

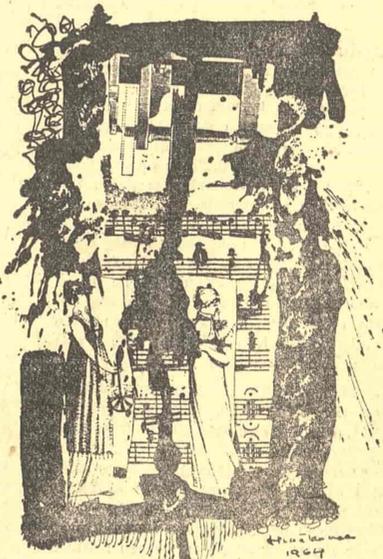
U ZANIMLJIVOM i iscrpnom članku »S vekom uporedno«, objavljenom u devetom broju »Teatra«, M. Koralov piše o delima stranih pisaca izvedenim u sezoni 1965/66 godine na scenama sovjetskih pozorišta. Ističući neophodnost što većeg angažovanja u tome poslu, Koralov napominje da se »sve više shvata duboka zavisnost između progresa u prirodnim naukama i progresa u kulturi i umetnosti. Provincijalnost je isto tako opasan neprijatelj umetniku, kao naučniku ili inženjeru«. Dosadašnji uspeh je znatan, ali još nisu sasvim prevaziđene prepreke i zatvorenost minule decenije. U prikazivanju dela stranih pisaca na sovjetskim scenama Koralov ne vidi samo potrebu da se publika upozna sa dostignućima zapadne dramaturgije, već da se na taj način izvrši i zadatak od ogromne važnosti: »Na svome tlu, svojim sredstvima nobeđiti buržoasku ideologiju u njenom nairafiniranijem obliku«. S tih pozicija treba prilaziti i drugim problemima, među kojima problemu nacionalnog. U toku je proces koji je još Gete u razgovoru sa Ekermanom označio kao »epohu svetske literature«, integracione težnje koje sve više dolaze do izražaja nikako ne znače gašenje naci onalnog, nego čak isticanje »osobnosti nacionalnog, i taj

je proces izrazito dijalektičan«.

Iz obilja stranih pisaca čije su drame u toku prošle sezone prikazivane, Koralov je izdvojio Anuja, Osborna, Friša i Direnmatu, zadržavajući svu pažnju na analizi njihovih dela. Zaključivši da »Večera u Sanlisu« i »Osvrni se u gnev« ne iniciraju neka ozbiljnija i dublja pitanja, Koralov prelazi na istraživanja Frišovog »Bidermana« i Direnmatovih »Fizičara«, podvlačeći da se u »sadašnjoj evropskoj dramati razgovetno čuje specifična nemačka melodija«.

I »Biderman« i »Fizičari« su, prema Koralovu, izrađeni matematičkom tačnošću, kao sočiva teleskopa, i predstavljaju suštinsku sliku savremenog sveta, u kome postoje dve suprotne sile i jedna do izvesne mere neutralna, Strepnje, zanos i nadanja toga sveta Friš i Direnmat izražavaju jezikom sažete metaforičnosti, koja nije samo zvuk, nego i slika i pokret. Navodeći još mnoga svojstva koja ovim delima daju oznake izuzetnosti, Koralov govori o teškoćama koje »Biderman« i »Fizičari« postavljaju pred gledaoca, zbog razuđenih asocijacija ove dvojice erudita.

Zaključujući svoja razmišljanja, Koralov kaže da se sovjetska dramaturgija još nije sasvim snašla i uspešno rešila zadatak postavljanja stranih drama, i da zasad ima u toj oblasti više promašaja, nego uspeha. Međutim, to nikako ne znači da treba odustati od započetog posla, nego ga nastaviti »još smelije i odlučnije«. D. D.M.

Osam pjesama o šlepu

Čakor

ODJEDNOM: preko čela
oblak mi čakora minu.

Čakore moj, čakore moj,
šutnja je tvoja odavde do ne znam čega,
tu su i trave tužne i zovu koga nema.

Ti si zaleđen vrisak pretvoren u trpezu,
gozba si očima mojim, čilim koji zasta
lebedi iznad zemlje. Prepanut, prezadivljen:
uklete Ukletije
upravo proždriču nebo,
iz oštih njihovih zuba
gromovi na sve strane.

Tvoje kanice strepnja su i za smjele:
lelek si zavijanih, krik si skotrljanih;
s ramena tvog skače se u nebo ili u provalliju,
umorni s tebe pozdravljaju nadu.
Dalek odavno, slutim dah urvina tvojih,
snjegova tvojih,

maj čakore, zelen-bore,
možeš li mi pomoći?
Lebdiš, čaroban, između neba i zemlje,
čardace između neba i zemlje,
možeš li mi pomoći!

Jezero u Rumuniji

LAKUL Rošu, Lakul Rošu,
woja šutnja opomenu me na jezera u
daljini,

na saldo životni: brojimo niz tišinu
dane mrke, dane žute;
sparušena stabla što svud po tebi štrče
kao vojske potopljene, kao kosturi pogubljenih,
učine tvoje oko sumornom poljanom
premda te crvenim zovu, Crvenim jezerom,
transilvanskim il moldavskim — ne znam već;
Lakul Rošu, Lakul Rošu,
šta vrijedi što živa su ta stabla tvoja u njeđrima
površi nepomične kad gore pod hrpom sunca
skeleton se prikazuju — i to ne bude varka,
ne bude, na žalost. Nisam li tebi sličan?

Lakul Rošu, Lakul Rošu!

Postoji

POSTOJI JEDAN STO, jedna klupa,
pričao mi je lađar,
u šumi lisnorunoj, daleko od mutnih voda;
kadgod ja tamo odem, pričao mi je lađar,
u meni sto izvora najednom prozore tajnu
sto davnih jezera, obgrljenih trskom;
tada, pričao mi je lađar,
dođe preda me srna, lizne me jezikom,
pa zaboravim sve. Sve dok se ne povratim
na palubu ovu crnu, u moje trajanje crno
gdje tišine ipak nema pošto je pojeđu psi
motora ovih, gladnih, kojima nikad nije
dosta, ah nikad nije, nikad nije,
jer šta znaju oni o klupi u onoj šumi,
o srni mekavloski koja mi do nogu dođe,
šta znaju oni? Za njih je sve nemušto —
pričao mi je lađar zagledan u oblak mrk.

Čudo

ČEKAN. Nedočekan.
Plaši me pralavež
kraj praznih torova negdje.

Padoh sa jablanom
sam jablan, evo
smješten u rebra broda;
kopni moje drvo
ko i daleki miris
planine sa koje sađoh.

Čekam. Ne dočekam.
Sam sebi prošlost.
Sam sebi čudo,
čudo neprebolno,
jao!

Grm ponižen

JA ČEKAM UZALUD: da mi se glasnu
uzalud čekam, eto, gibanje blago ovdje
da me iz leda prene ko iza mokrog sna;
samoća sad me mrvi ko da na leda prim
planinu tamnogorku što ne zna za sunca mir;
dodite golubovi, dodite vreže tople —
uzalud prazan vičem na sprudu ovom žutom,
osjećam da sam grm ponižen od vjetrov plahog
toliko ravnodušan od svoga ravnodušja.

Bez mene more

TAKO MI I TREBA: izabrah orah,
orah mjesto narandže,
rijeku mjesto mora.

Da obali bliži budem,
da trska me šumom zaspe,
da zaspim, da me probudi
kad se planina osmjehne
kad bregove prelje vino.
Rijeka okrenu tok,
rastrže sebe u deltu,
odoše brodovi, šleповi za njima;
al meni neko granje
preplete oči, pregradi grudi,
i ja sad, bože, gdje sam?

Znam samo to:
more bezgranično, pod plavilom,
ljulja se pržinom, sveobuhvatno

smiješi se sad bez mene
daleko već, daleko —
tako mi i treba.

Kopriva

PREVIŠE SAM ZAGLEDAN u ovo blato,
uz obraze mi raste, polako, postaje mulj;
teče li voda to ili san sam u mrtvaji —
ne znam više. Ne znam više
ko me dovede tu gdje se ne događa ništa;
evo me prepuštenog cvrčcima, kreketu zvonom,
i ne pitaajući skidoše mi krmu, oturen sav
prije vremena umoran na umornoj vodi,
prije vremena bludim: prolazite, odlazite,
već nisam brijest ja da s vjetrom se poigram,
avion-ptica s oblacima, mrk talas katarkama;
vodo bez matice, ne rugaj mi se, stegni grlo,
plakaceš kad te ožežem koprivom istine:
što je previše — previše.

Odsjaj nesopstvene vatre

POSTANI OKNO, postani žar u oknu,
mudar među gradskim stijenama
težak samom sebi
na ulici,
u parku.

Ionako si otišao predaleko
za glasom svoje taštine,
prečutkuješ svaku čarku,
tebi je dobro, tebi je vrlo dobro.

Jesi li oslušnuo kad
šta snivam ja, i moj brat, i moj drug,
između vlati, pod vjetrom
koji iz zemlje stiže?

Ostani okno u kome gasne dan,
pejzaž zavijačni, glas očajni
negdašnji naš kad jednom bjesmo braća;
tebi je dobro, tebe brodovi vuku,
spokojan niz maticu grabiš.

Ostani žar u oknu:
odsijaj nesopstvene vatre —
to je za tebe sve, varljivi šlepe moj!

SEDEO JE na niskom poljskom krevetu i,
spovivši se prema otvorenom prozoru, za-
mišljeno osluškivao potmulu grmljavinu
koja je dopirala iz prostranih baranjskih šu-
ma. Nešto oporo, gorko stezalo mu je dušu.
Kako je on ranije u jednoj ovakvoj noći s po-
uzdanjem sedao u čamac i odlazio u ribolov.
Pre no što bi zaplovio niz reku zapalio bi ciga-
retu i neko vreme pažljivo osluškivao. I kad bi
se u daljini začulo snažno pljuskanje vode, što
je bio znak da veliki somovi love na brzicama,
odupro bi se veslom o obalu i uputio prema
jednom kamenitom sprudu.

Poznavao je svaki delić obale, svaku raseli-
nu, svaki njen nabor. Po visini vodostaja znao
je kad se može slobodno preploviti preko grupe
podvodnih panjeva, a kad ih valja pažljivo
zaobići. Po strujanju vetra i kretanju oblaka
mogao je da oceni da li će se nepogoda proširiti
na levu obalu Dunava ili će proći samo s nešto
tutnjave. Istina, dešavalo se da ga nepogoda
iznenadi i reka oko njega uzavri kao rasrdena
zver. »H nesretniče, kakav si!« uzviknula bi že-
na s brižnom toplinom u glasu, kada se sav pro-
kisao vraćao iz lova.

Kako bi on želeo da u ovoj olujnoj noći, dok
više njega munje presecaju nebo i reka za ča-
sak zatrepri srebrnastim naborima, oseti pod
rukam snažan trzaj bahatog vodenog grabljivca
i u toj maloj ljudskoj radosti za časak zabo-
ravi mnogi jad duše. Ali... Dunav je u porastu i
voda naglo juri u rit. Kako se u mraku izbori-
ti s maticom na usču omanjeg rečnog rukavca
koji treba preseći i do kamenitog spruda pro-
dužiti peške obalom. Staza je na više mesta
podlokana a ponegde i sasvim odronjena. Tre-
balo bi začu dublje u šumu i probijati se kroz
guste vreže kupina i batrgati preko krševitih
nanosa od naplave.

Kako na sve to ranije nije ni mislio! Sumor-
no se osmehnuo. Osećaj da ga s godinama sa-
mopouzdanje napušta izazivalo je tupu potište-
nost u duši, gotovo kao neko trenutno gađenje
na samog sebe. Znao je da tu nije u pitanju sa-
mo napor koji bi trebalo podneti, nego neka
unutarnja zebnja, nešto što mu je ranije bilo
samo podstrek da radosnije ostvari želju. »Da
mi se nešto ne desi!« izustio je ironično. Zna-
mi se cigaretu i potišteno klimao glavom. Tu-
lo je znao da »Veliko stradanje« koje predstav-
lja starost. »Moj bol je — ispred, moja radost
— za mnom«, setio se jednog Sekspirovog stiha.

Radosi!... Pa zar on i sada ne voli sve ono
što je u mladosti voleo, i toplu reč prijatelja
i uspomenu na druga koga nema više, i pe-
smu grlice u rano letnje jutro... Pa kako onda
priznati poraz i predati se tom podmulom
neprijatelju? Predati se... Jedan maglovit jese-
nji dan zatreprio je u sećanju. Kao mlad ko-
njanič izviđač bio je s još jednim drugom za-

PRICA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

Uspomeni
Milana
Bogdanovića

Miodrag
BORISAVLJEVIĆ

basao među Bugare. Kad se magla iznenada
podigla njih dvojica nalazili su se na stotinak
metara iza grupe bugarskih konjanika koji su
se razvijali za nasilno izviđanje, dok je pozadi
njih dvojice bugarska pešadija već posedala
okolne brežuljke, a preko mosta na Crnoj tut-
njala njihova poljska artiljerija. Dok su njih
dvojica u usplahirenoj nedoumici stajali skri-
veni u oretkom žbunju, jedan globrad bugar-
ski konjanik prišao je užurbanom podoficiru i
nešto mu rekao. Onda se izdvojio iz grupe i po-
šao prema njima. Krajeve šinjela prebacio je
preko cevi karabina koji mu je visio na ledi-
ma dok je jednom rukom užurbano razmatavao
sa čakšira šareni pojas, a drugom, povijenom u
laktu, vodio za sobom lepog doratastog ždrepa.
Spazivši ih, zastao je kao okamenjen i sa izbu-
ljenim očima zaprepasčeno ih gledao, dok su
mu se ruke tresle kao u groznici a čakšire po-
lako klizile niz kolena. To u strahu unakaženo
lice, ta širom otvorena usta iz kojih je nešto
muklo krkljalo, kao da je u magnovenju zbrisa-
lo njihov sopstveni strah, pa umesto da po-
korno podigne ruke na predaju, na šta su trenu

tak pre možda pomišljali kao na jedini izlaz,
oni su poplegli po konjima i dreknuvši »Na-
pred!« jurili među bugarske konjanike. Pom-
islivši da su zapali u zasedu, među Bugari-
ma nastala je trenutna pometnja, ali to je bi-
lo dovoljno da njih dvojica zamaknu u šumo-
vite ogranke Babune, dok je lepi doratasti ždre-
bac s prodornom njiskom još dugo jurio za
njegovom belom kobilom.

»Strah!« izustio je s gađenjem. Kao povre-
đen ožiljak stare rane nešto mu se zgrčilo u
duši... Eh, šta bi on docnije, sećajući se palih
drugova, dao da je onda taj uzvik potekao iz
njegovih usta! ... Dva brdska topa tukla su kar-
tečom Austriance koji su nadirali preko jed-
nog prevoja Mačkovog kamena, dok se njegov
potisnuti bataljon u obližnjem šumarku pri-
kupljao za kontranapad. Kad je topovska palj-
ba prestala, krenuli su na juriš. U vrtlogu borb-
e spazio je kako neki iz njegove čete uskaču
u rov za poslugetek preotetog poljskog topa.
Uskocio je i on. I dok su oko njih trešale
ručne bombe i tupo praštali polomljeni pu-
ščani kundaci, oni su nekoliko trenutaka pro-
veli u dubokom rovu zgrčeni jedan uz drugog
kao usplahirene ovce, dok jedan od njih nije
promuklim glasom povikao: »Ma šta mi to ra-
dimo ovdje!« Kao da se budi iz nekog košmar-
nog sna, uskocio je za njim i, spotakavši se o
leš studenta prava Malina Mujovića, kao su-
manut uleteo u borbu.

Odmahnuo je rukom kao da nešto tera od
sebe. Onda se setio kako je pre neki dan, dok
se motociklom vozio dunavskim nasipom prema
obližnjoj varošici da uzme poštu, s nekim
oporim prkosom naglo dao gas i prateći po-
skakivanje skazalike na brzinojeru osećao
neko vedro okrepljenje. »Možete, možete, ali
na tri točka i — da drugi vozi!«. To je rekao
tonom čoveka koji ima smisla za humor. (Go-
spode, sedamdesetogodišnji starac koji je po-
čeo da gubi osećaj ravnoteže pita da li će još
moći da vozi motocikl!) »Dobro, doktore, ali
ja bih još mogao da navijem volan prema Du-
navu; znate, tuda me put obično vodi!«. Kad
se na kraju hodnika za časak osvrnuo, lekar je
još stajao na vratima ordinacije i zamišljeno
gledao za njim.

Ugasio je cigaretu i izašao napolje. Nekoli-
ko trenutaka zurio je u noćnu tamu. A kad
je udaljena munja za časak osvetlila stazu ko-
ja vodi prema Dunavu nešto ga je neodoljivo
povuklo reci. »Idem!« izustio je glasno kao da
se nekom odziva i odjednom osetio neko ve-
dro spokojstvo.

Ušao je u kolibu i zapalio petroleiku. Pri-
njenoi prutiljenoj svetlosti počeo je da se u-
žurbano sprema, pazeci da ne probudi ženu
koja je snavala na susednom krevetu. Ali ona
se probudila i pridigla nauznak. »Šta, hoćeš u

ribolov?« Nije više ništa rekla, samo mu se
sanjivo smešila. Bio joj je zahvalan na toj veri
koju je od uvek pokazivala prema njemu. Čup-
nuo je za prosedu kosu i izašao u noć.

»E nećeš, davole!« izustio je ljutito kao da
se s nekome prepire kad ga je na usču rukavca
matica zanela u rit. Povio se u čamac i s na-
porom veslaajući uz struju uspeo da pramac
usmeri prema suprotnoj obali. Neke vreme
gacao je kroz poplavljen vrback i čamac ve-
zao za jednu usamljenu vrbu.

Nije hteo da zalazi u kupinjak. Išao je pod-
lokanom stazom koja se jedva nazirala u ta-
mi. Znao je iz iskustva da je splet žila koji
je drži još uvek toliko jak da održi čoveka i
da se obala obično ruši kad voda opada a ne
kad raste. Pa ipak, šum nabujale reke ispod
njega izazivao je neprijatnu jezu u telu, jer
je svakog trenutka mogao u mraku naići na
neku raselinu i s teškim gumenim čizmama
strmeknuti u vodu. Ali neka mračna želja da
se izleže opasnosti bila je u ovoj olujnoj noći
neodoljiva. Kao da je time hteo da nekome pro-
kosi, da se od nečeg iskupi, da se opravda
za sve ono što mu je u besanim noćima za ča-
sak zaustavljalo dah. Ali bilo je u tome i neke
surove, divlje lepote koja je nalazila odjeka u
tamnim kutovima njegove duše.

Samo na mestima gde je staza bila sasvim
odronjena zalazio je u čestar i s naporom se
probijao kroz guste vreže povijšue. Kad bi
ispod kolena iznenada osetio oštar bol, zasta-
jao je i neke vreme živo trupkao nogama, dok
grč ne bi popustio.

Obišao je jednu srušenu topolu, čiji su po-
lomljeni stubovi zalazili duboko u močvaru i
izbio prema kamenitom sprudu. Talasaste ra-
slage kamena bile su već preplavljene i na nji-
hovim isturenim ivicama obrazovali su se ve-
liki vrtlozi. Oko vrtloga čulo se bučkanje sa-
bljara. Znao je da dok oni love veliki somovi
nisu u blizini.

Seo je na obalu i očekivao. Nepogoda na su-
protnoj obali postepeno se stišavala. Još samo
poneka udaljena munja osvetlila bi tamne o-
blake koji su odmicali prema zapadu. Krici
noćnih čaplji odjekivali su duž reke, a iza nje-
ga čulo se gaganje divljih svinja po močvari.

U jednom trenutku bučkanje sabljara na-
glo je prestalo. Kad je malo posle pored jed-
nog od vrtloga izbio veliki klubok vode, za-
bacio je blinker i sa uzdržanim dahom pola-
ko okretao ručicu čerka.

Kroz krošnje starih vrba i topola ukaziva-
lo se sedefasto rumenilo bliske zore kad je, za-
stavši za časak pred kolibom, tri puta krepko
fuknuo, dajući time ženi znak da je lov
uspeo.

Poetski doživljaj Vojvodine

Nastavak sa 3. strane

doživljavao Vojvodinu u čudesnom spletu sva-
kodnevnihtitnih pojedinosti i njene istorijske
baštine. Činio je to kao da je prošli život još
sav tu, u stisnutoj šaci ili na pruženom dlanu,
pa ga treba samo prihvatiti, samo usvojiti, da bi
postao dev ovoga tekućeg, ovoga živog, ovoga u
trajanju i u razmahu. Samo je takav pesnik i
samo u takvom odnosu mogao pevati utešnu
pesmu građanima pred smrt,

jer pod banatskim krovovima
još uvek žive uspomene, čemerne, suzom
zalivene; —
naći će sigurno zapise takve
o sada već davno pokojnoj, recimo gospođi
Biberić Zumbulki.

supruzi birgermajstora kraljevskog nekoga
grada,
plemenite građanke Vršca pod Kulom ili
Bilom širokim,
ili skromne građanke Bele Crkve kraj Nere,
Ilandže, Crvene crkve,
Kovina, Čakova, Uljme
ili Alibunara...

Treba li reći kako Zarko Vasiljević nikada
nije uzimao pojedinosti kao podatke već kao
karike u lancu sudbine. Ali od svih podataka
stvara se posebnost celine. U lirici Zarka Va-
siljevića neka imena i neke oznake — istorij-
ske, geografske, komunalne — Melenčačka bara,
ili Jasenov, Conopljanski sokak i Hlebarski
sokak, Zlatna greda i kafane »Kod Linde« i »Be-
le lađe«, Dunav i Fruška, Sava Tekelija i Ma-
rija Trandafilka, oni i toliki drugi, organski su
deo pesnikovog doživljaja, signali njegova ži-
votnog puta i dragi, uzbudljivi svedoci čari koje je
on osećao i onda kad se one čine nevidljivima,
pa i nepostojecima. Tako je nastao pesnikov
odnos prema Vojvodini, vrlo ličan u izuzetnoj
odanosti, vrlo upečatljiv u poetskoj evokaciji i
viziji jednog sveta u njegovim intimnim, dubo-
kim potresima i u njegovim divnim težnjama
ka slobodnom, slobodom i gordošću ozarenom
životu. Vasiljevićeva slika Miletića koji »diže
bronzanu pest« ima svoju vizionarsku poentu

dana u kome »zlatne krošnje drveća hvataju
nebo«

I ČOVEK ZABAČENE GLAVE KORACA PO
ZEMLJI ČVRSTO,

SLOBODAN I PRAV

To je bilo i njegovo geslo. Slobodan i prav.

Zarko Vasiljević pripada generaciji čiji su
vrhunski pisci ostvareni u razgranatim, život-
nošću bujno orkestriranim, uzbudljivo obu-
hvatnim i upečatljivo dimenzioniranim celina-
ma. Jedan Andrić, i jedan Crnjanski, i jedan Kr-
leža, — nosioci su svaki svoje, posebne i poseb-
no usmerene literature, prodahnute njihovim
moćnim stvaralačkim osobenostima. Oni su i
izvanredno uzoriti primeri stalnog upornog ne-
govanja vlastitog duhovnog dinamizma, u stal-
nom i napretnom traganju za svojom najvi-
šom merom. Kod njih nema više tragično pra-
znih prostora nezavršenog poduhvata i frag-
mentarnog čina, kakvi su bili kod Đure Jakši-
ća u većitim sudarima i raskoracima, ali i kod
Laze Kostića u neizmirenim dilemama. Među-
tim, sve ono što obeležava Zarka Vasiljevića u
životu i u vokaciji, oštro ga odvajao od kontinui-
ranog prodiranja vrhunskih pisaca generaci-
je. Kao da se u ponekim svojim opredelji-
vanjima i u ponekim svojim traženjima vraćao

romantizmu, romantičarskim zanosima širokog
životnog gesta u kome nema skrtarenja ni sa
vremenom ni sa vlastitim duhovnim darovima.
Jer, u različitim fazama svoje poetske orijenta-
cije — a ima ih više, i vrlo zanimljivih — on
je obeležavao i različite stepene onoga traženja
koje ga je uvodilo u složene, slojevite, zamrš-
ne i izukrštane rudne hodnike života svoga i
svojih savremenika, ali života organski sraslog
sa korenima prošlosti.

Uzbuđen i uznemiren pred nekim neizmen-
ljivim formama, pred monotonijom, ustaljeno-
šću navika i ozakonjenošću postupaka, Zarko
Vasiljević je tražio prolaze i vidike za reči po-
bune protiv uništavajućeg pritiska zatvoreno-
sti u jalovom krugu životne putanje. Tu je
ispisao, od solističkih zapisa i kaprici-
oznih minijatura do zapisa o Vojvodini
i zapisa o Srbiji, put dug i zanimljiv
kao od nesigurnih početaka do prkosnih koraka
po oluji.

Zarko Vasiljević: jedan lik tih i krotak, mek
za tuđ bol i gorak za tuđu bedu. Poet po voka-
ciji. Poet po veri. Jedan od onih bez čijeg dela,
svedenog i samo na krepku, prodornu, nijansi-
ranu sintezu, ova literatura bi bila siromašnija
za ostvarenost jednog njenog odista upečatljivi-
vog ugla.

Boško Novaković

